

ประวัติ วัดชุมพลนิกายาราม

กรมศิลปากร

พิมพ์เผยแพร่ในงานกฐินพระราชทาน

ณ วัดชุมพลนิกายาราม

วันศุกร์ที่ ๑๔ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๒๓

ประวัติ วัดชุมพลนิกายาราม

กรมศิลปากร

พิมพ์เผยแพร่ในงานกฐินพระราชทาน

ณ วัดชุมพลนิกายาราม

วันศุกร์ที่ ๑๔ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๒๓

ประวัติวัดชุมพลนิกายาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

เลขหมู่หนังสือ ๒๕๔. ๓๑๓๕

พิมพ์ครั้งแรก ๑,๐๐๐ เล่ม พ.ศ. ๒๕๒๓

ผู้ดำเนินการจัดพิมพ์

คณะกรรมการจัดพิมพ์หนังสืออนุสรณ์ เนื่องในโอกาสรับพระราชทานผ้ากฐิน
พ.ศ. ๒๕๒๓

นางสาวเพลินพิศ	การัญ	นักอักษรศาสตร์ ๕	} คั่นคว้าเรียบเรียง
นางเบญจมาศ	แพทอง	นักอักษรศาสตร์ ๔	

นายสมชาย	พิมพ์สอาด	หัวหน้างานวัฒนธรรมและจารีตประเพณี	} ตรวจแก้
นายประพัฒน์	ตรณรงค	ผู้อำนวยการกองวรรณคดีและประวัติศาสตร์	

พิมพ์ที่

อมรินทร์การพิมพ์ ๔๑๓/๒๕-๓๑ ถนนอรุณอมรินทร์
บางกอกน้อย กรุงเทพฯ โทร. ๔๒๔๒๘๐๐-๑

คำนำ

ในเทศกาลถวายผ้าพระกฐิน พ.ศ. ๒๕๒๓ นี้ กรมศิลปากรได้รับพระราชทานผ้าพระกฐินไปทอดถวาย ณ วัดชุมพลนิกายาราม อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา การนำผ้าพระกฐินไปทอดนั้น มีประเพณีพิมพ์ประวัติหรือตำนานและโบราณวัตถุสถานที่มีความสำคัญของวัด เป็นอภินันทนาการแก่ผู้ร่วมบำเพ็ญกุศล กรมศิลปากรจึงมอบให้นางสาวเพลินพิศ กำราญ นักอักษรศาสตร์ ๕ และนางเบญจมาศ แพทอง นักอักษรศาสตร์ ๔ งานวัฒนธรรมและจารีตประเพณี กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ ช่วยกันค้นคว้าเรียบเรียงและถ่ายภาพเพื่อนำลงพิมพ์ประกอบในประวัติวัด นายสมชาย พุ่มสอาด หัวหน้างานวัฒนธรรมและจารีตประเพณี และนายประพัฒน์ ตรีณรงค์ ผู้อำนวยการกองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ เป็นผู้ตรวจแก้

วัดชุมพลนิกายารามเป็นพระอารามหลวงที่สร้างขึ้นสมัยกรุงศรีอยุธยา ในรัชกาลพระเจ้าปราสาททอง เมื่อ พ.ศ. ๒๑๙๕ ภายในวัดนี้มีพระเจดีย์เหลี่ยมย่อไม้สิบสอง ซึ่งคิดแบบสร้างขึ้นใหม่ในสมัยพระเจ้าปราสาททอง ปรากฏอยู่ ๒ องค์ นับถือกันว่า ทรวดทรงงามนัก ต่อมาในสมัยพระเจ้าบรมโกศ ได้โปรดให้ซ่อมครั้งหนึ่ง และในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิสังขรณ์ตามแบบเดิมทุกประการ ส่วนที่เพิ่มเติมจากของเดิม คือ โปรดให้เขียนภาพชาดกไว้

ที่ผนังพระอุโบสถด้วย และสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้โปรดให้ปฏิสังขรณ์อีกครั้ง
หนึ่ง นับเป็นวัดที่มีความสำคัญในประวัติศาสตร์วัดหนึ่งในสมัยกรุงศรี
อยุธยา

การถวายผ้าพระกฐินพระราชทานครั้งนี้ นอกจากข้าราชการกรม
ศิลปากรแล้ว ยังมีผู้มีจิตศรัทธาอีกเป็นจำนวนมากได้ร่วมบริจาคจตุปัจจัย
ไทยธรรมแก่พระภิกษุสามเณรด้วย จึงขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัย
จงบันดาลให้ทุกท่านปราศจากอุปัทวันตราย มีความสุขความเจริญ
ตลอดไป

(นายเดโช สวานานนท์)

อธิบดีกรมศิลปากร

กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร

๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๒๓

พระประธานในพระอุโบสถ 7 องค์

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	
วัดชุมพลนิกายาราม	๑
ชั้นและตำบลที่ตั้ง	๑
เขตวัด	๑
การสร้างวัด	๑
การบูรณะและการปฏิสังขรณ์	๖
สมัยอยุธยา	๖
สมัยรัตนโกสินทร์	๖
การบูรณะปฏิสังขรณ์ในปัจจุบัน	๒๓
ประกาศกรมศิลปากร กำหนดจำนวนโบราณสถานสำหรับชาติ	๒๓
ปูชนียวัตถุสถานสำคัญในวัด	๒๔
ประวัติเจ้าอาวาส	๓๕
โรงเรียนในวัด	๔๓
จำนวนพระภิกษุ สามเณร	๔๔
บรรณานุกรม	๔๕

วัดชุมพลนิกายาราม

ชั้นและตำบลที่ตั้ง

วัดชุมพลนิกายาราม เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดราชวรวิหาร ตั้งอยู่หัวเกาะบางปะอิน หมู่ที่ ๔ ตำบลบ้านเลน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ห่างจากที่ว่าการอำเภอบางปะอินประมาณ ๑ กิโลเมตร

เขตวัด

อาณาเขตวัดมีเนื้อที่โดยยาวประมาณ ๔ เส้นเศษ กว้างด้านเหนือประมาณ ๑ เส้น ด้านใต้ ๔ เส้นเศษ

ทิศเหนือ	จดเขตพระราชวังบางปะอิน ด้านเหนือ
ทิศใต้	จดเขตพระราชวังบางปะอิน ด้านใต้
ทิศตะวันออก	จดคลอง
ทิศตะวันตก	จดลำน้ำเจ้าพระยา

การสร้างวัด

วัดชุมพลนิกายารามเป็นวัดโบราณ สร้างในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี พระเจ้าปราสาททองทรงสถาปนาขึ้นเมื่อปีวอก จัตวาศก ศักราช ๘๘๔ (พ.ศ. ๒๑๗๓) สาเหตุที่ทรงสร้างวัดขึ้นเนื่องจากบางปะอินเป็นถิ่น

กำเนิดของพระองค์ ดังปรากฏในตำนานพระที่นั่งเกะบางปะอินว่า “เมื่อสมเด็จพระมหาธรรมราชาได้เป็นพระเจ้าแผ่นดินในกรุงศรีอยุธยา ทรงพระนาม สมเด็จพระศรีสรรเพชญ์ที่ ๑ ในจุลศักราช ๙๑๘ ปีมะโรง อัฐศก มีพระราชโอรสสองพระองค์ พระองค์ใหญ่ทรงพระนามสมเด็จพระนเรศวร^๒เป็นเจ้า พระองค์น้อยทรงพระนามสมเด็จพระเอกาทศ^๓รว^๔ อิศวรบรมนารถ ในกาลครั้งหนึ่งมีที่เสด็จพระราชดำเนินลงไปข้างใต้แล้วเสด็จกลับ พอเกิดพายุพัดหนักมีลมว^๕ เรือพระที่นั่งล่มลงตรงเกะบางปะอิน^๖ สมเด็จพระเอกาทศ^๗รว^๘ทรงว่ายน้ำข้าม^๙ขึ้น^{๑๐}เกะ^{๑๑}นี้ พบบ้านแห่งหนึ่งเจ้าของบ้านนั่งผิงไฟอยู่ สมเด็จพระเอกาทศ^{๑๒}รว^{๑๓}เสด็จเข้าไปทรงขออาศัยผิงไฟ ทอดพระเนตรเห็นหญิงเจ้าเข้า มีรูปโฉมงามต้องพระทัยก็เสด็จอยู่ด้วยหญิง^{๑๔}นั้นคนหนึ่ง แล้วจึงเสด็จกลับขึ้น^{๑๕}ไป ตั้งแท่นในมหา^{๑๖}หญิง^{๑๗}นั้นก็มีครุ^{๑๘}ร^{๑๙}ก^{๒๐} ค่อด^{๒๑}ก^{๒๒}น^{๒๓}เป็นชาย ครั้นโตขึ้นก็ได้เข้ารับราชการสืบมา แต่มิได้ปรากฏว่าเป็นพระเจ้าลูก^{๒๔}เธอ ภายหลังได้เป็นที่พระมหาอำมาตย์

ครั้นสมเด็จพระศรีสรรเพชญ์^{๒๕}ที่๑เสด็จสวรรคต สมเด็จพระนเรศวร^{๒๖}ราชโอรส ได้ดำรงสิริราชสมบัติ ทรงพระนามสมเด็จพระศรีสรรเพชญ์^{๒๗}เป็นที่ ๒ ครั้นสวรรคตแล้ว สมเด็จพระเอกาทศ^{๒๘}รว^{๒๙}ได้ดำรงสิริราชสมบัติ ทรงพระนามสมเด็จพระศรีสรรเพชญ์^{๓๐}เป็นที่ ๓ ครั้นเสด็จสวรรคตแล้ว สมเด็จพระเจ้าลูก^{๓๑}เธอ เจ้าฟ้าศรีเสาวภาคย์ ได้ดำรงสิริราชสมบัติ ทรงพระนามสมเด็จพระศรีสรรเพชญ์^{๓๒}เป็นที่ ๔ ครั้นจุลศักราช ๙๖๔ ปีชวด^{๓๓} จัตวา^{๓๔}ศก พระพิมลธรรมเป็นขบถ จับพระเจ้าแผ่นดินประหารเสีย แล้ว

ขึ้นดำรงราชสมบัติ ทรงพระนามสมเด็จพระบรมราชาทรงธรรม ในขณะนั้น
 ญี่ปุ่นเข้ามาค้าขายหลายลำ ญี่ปุ่นโกรธว่าเสนาบดีมิได้เป็นธรรม คบคิด
 กับพระพิมลธรรมฆ่าพระมหากษัตริย์เสีย จึงคุมกันประมาณ ๕๐๐ ยกเข้า
 มาในท้องสนาม จะจับพระเจ้าแผ่นดินซึ่งเสด็จมาฟังพระสงฆ์บอกหนังสือ
 ณ พระที่นั่งจอมทอง พระสงฆ์วัดประดู่โรงธรรมพาพระเจ้าแผ่นดินหนีไป
 ได้ พระมหาอำมาตย์จึงได้คุมพลมาต่อสู้ด้วย ญี่ปุ่นแตกลงท่าเกาหนีไป
 แล้วเชิญพระเจ้าแผ่นดินกลับมาอยู่ในพระราชวัง พระเจ้าแผ่นดินจึงปูน
 บำเหน็จให้พระมหาอำมาตย์เป็นเจ้าพระยากลาโหมสุริยวงศ์ ครั้นพระเจ้า
 ทรงธรรมสวรรคตแล้ว พระเชษฐาธิราชชาวโอรสได้ดำรงศิริราชสมบัติ
 ทรงพระนามสมเด็จพระบรมราชา แล้วคิดร้ายต่อเจ้าพระยากลาโหมสุริยวงศ์
 ผู้ไม่มีความผิด เจ้าพระยากลาโหมสุริยวงศ์จับสำเร็จโทษเสีย แล้วยกพระ
 อาทิตยวงศ์อนุชาขึ้นครองราชสมบัติ เมื่อเป็นพระเจ้าแผ่นดินนั้นพระชนม์
 ๙ พรรษา ขุนนางทั้งปวงมิเต็มใจจึงลดลงเสียจากราชสมบัติ ยกเจ้าพระยา
 กลาโหมสุริยวงศ์ซึ่งเป็นพระบรมราชวงศ์เดิมแต่ไม่ปรากฏนั้น ขึ้นเป็น
 พระเจ้าแผ่นดิน ในจุลศักราช ๙๙๒ ปีมะเมียโทศก ตั้งพระนามว่า สมเด็จพระ
 พระศรีสรรเพชญ์ นับเป็นที่ ๕ ครั้นจุลศักราช ๙๙๔ ปีวอกจัตวาศก
 พระราชเทวีประสูติพระราชบุตรองค์หนึ่ง พระราชทานนามพระนารายณ์
 ราชกุมาร ในปีนั้นจึงทรงพระกรุณาให้สร้างพระที่นั่งไอลยศวรรยทิพยอาสน์
 ที่เกาะบางปะอิน แต่ในพระราชพงศาวดารเรียกว่าเกาะบางนางอิน เป็น
 พระราชนิเวศน์ปรกการประกอบพฤกษชาติร่มรื่น เป็นที่สำราญพระราช

เหตุที่ประพาสราชตระกูลสุริยวงศ์ อนงคนารีทั้งปวง แล้วให้สร้างพระ
อารามเคียงพระราชานิเวศน์ มีพระเจดีย์ วิหาร เป็นอาทิ เสร็จบริบูรณ์
พระราชทานนามวัดชุมพลนิกายาราม”๑

พอจะสรุปได้ว่า การสร้างวัดและพระราชวังที่เกาะบางปะอินนี้
เพราะเป็นที่พระราชเคหาสถานเดิมของพระองค์ และเหตุที่พระราชทาน
นามวัดว่า วัดชุมพลนิกายาราม นี้ ถ้าพิจารณาตามชื่อวัดจะเห็นว่าคงจะเป็น
ที่ประชุมไพร่พลข้าหลวงเดิม ซึ่งเป็นกำลังในพระองค์ท่านเมื่อขณะใด
ขณะหนึ่ง หรือเมื่อพระองค์จะได้ขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติได้ประชุมไพร่พล
ไว้ในที่นี้๒

สิ่งก่อสร้างที่สำคัญในสมัยนี้ ได้แก่

๑. พระอุโบสถ หลังกาลศ ๓ ชั้น มีมุขเด็จ หน้า-หลัง ภายใน
พระอุโบสถประดิษฐานพระประธาน ๗ องค์ พร้อมทั้งแผ่นจารึกประวัติ
พระประธานทั้ง ๗ องค์ที่ผนังพระอุโบสถ

ผนังพระอุโบสถเขียนภาพพุทธประวัติ (ปัจจุบันเลือนเกือบหมด
แล้ว เหลือเพียงด้านหน้าพระประธานเท่านั้นที่ยังเห็นชัดอยู่ และภาพ
เขียนผนังนั้นมาเขียนใหม่อีกเมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงปฏิสังขรณ์วัดนี้) เพดานปิดทองลายฉลุเป็นรูปดาว หน้าบันพระ
อุโบสถเป็นรูปการชมนุ้มผล บานประตูหน้าต่างด้านในเขียนภาพเป็นรูป
เครื่องบูชาของจีน ด้านนอกเขียนภาพลายรดน้ำ ชั้มประตูหน้าต่างเป็นชั้ม

๑. ประชุมพงศาวดาร ภาค ๖๕ หน้า ๘๑-๘๕

๒. เล่มเดียวกัน หน้า ๕๐

ทรงปราสาทยอดปรางค์ มุขหน้า—หลัง ประดิษฐานพระศรีอาริยมตไตรย
อยู่ภายในซุ้ม มีจารึกที่ฐานพระพุทธรูปว่า “รูปพระศรีอาริยมตไตรย
โพธิสัตว์อยู่ในคฤศติภพ”

บริเวณพระอุโบสถล้อมรอบด้วยกำแพงแก้ว ๒ ชั้น มุมกำแพง
แก้วชั้นนอก ด้านหน้าพระอุโบสถทำเป็นรูปเจดีย์ขนาดเล็ก ๒ ข้าง ลักษณะ
เป็นแบบย่อมุมไม้สิบสอง

ปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๒๓) กำลังทำการบูรณะซ่อมแซมพระอุโบสถ
อยู่

๒. พระเจดีย์ ๒ องค์ อยู่ด้านหลังพระอุโบสถ รูปทรงเป็นแบบ
เจดีย์เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง ฐานกว้าง ๕ วา สูงตลอดยอดประมาณ ๑๕
วาเท่ากันทั้ง ๒ องค์

น. ณ ปากน้ำ ได้เขียนไว้ในหนังสือเรื่อง “ห้าเดือนกลางซากอิฐ
ปูนที่อยุธยา” เกี่ยวกับเรื่องพระเจดีย์วัดชุมพลนิกายารามนี้ว่า

“เราจดเรื่องที่ท้าววัดชุมพลนิกายาราม เพียงมองเห็นเจดีย์ใหญ่ตั้ง
อยู่คู่กันริมกำแพงวัด อันเป็นเจดีย์เหลี่ยมย่อมุมสิบสอง รูปทรงอ้วนใหญ่
แบบนี้ เคยเห็นเจนตาที่วัดไชยวัฒนาราม บริเวณหน้าพระอุโบสถ เป็น
ทรวดทรงที่แปลกผิดกับที่อื่น รู้ได้ทันทีว่าเป็นเจดีย์ย่อมุมสิบสองของ
พระเจ้าปราสาททอง”^๕

น. ณ ปากน้ำ ห้าเดือนกลางซากอิฐปูนที่อยุธยา หน้า ๑๔๔

เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิสังขรณ์ ได้มีศิลาจารึกการปฏิสังขรณ์ไว้ที่องค์พระเจดีย์ด้วย

๓. พระวิหาร หลังคาถลด ๒ ชั้น อยู่ด้านหลังพระอุโบสถ ในระหว่างพระเจดีย์ ๒ องค์ ภายในประดิษฐานพระพุทธรูป ๑๑ องค์ ไม่มีพระนาม

การบูรณะและการปฏิสังขรณ์

ตั้งแต่สมัยพระเจ้าปราสาททองสถาปนาพระอารามแห่งนี้ ในรัชกาลต่อมาไม่ปรากฏหลักฐานว่าเจ้านายพระองค์ใดหรือบุคคลใดได้บูรณะเพิ่มเติมอีก มีปรากฏแต่เจ้าฟ้ากรมขุนสุเรนทรพิทักษ์ (เจ้าฟ้านเรนทร์ พระโอรสของพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ) ซึ่งทรงผนวชอยู่ที่วัดโคกแสงได้ทรงปฏิสังขรณ์ครั้งหนึ่ง อาจเป็นเพราะในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายนี้ บ้านเมืองวุ่นวายด้วยการแย่งชิงราชสมบัติ และมีศึกสงครามกับพม่า จึงไม่มีเวลาที่จะมาทะนุบำรุงศาสนสถาน

ต่อมาถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิสังขรณ์วัดชุมพลนิกายามขึ้นอีกครั้งด้วยเหตุผล คือ ทรงต้องการได้ถอนพระนารายณ์ราชนิเวศน์ให้กลับมาเป็นของฝ่ายราชอาณาจักรอีกด้วย การซื้อที่ดินเป็นเนื้อที่ ๔๐ ไร่ ๒ งาน ถวายเป็นที่ประดิษฐานเท้านือที่บริเวณนารายณ์ราชนิเวศน์ แล้วทรงบูรณะปฏิสังขรณ์วัดชุมพลนิกายามที่บางปะอิน วัดเสนาสนารามที่กรุงเก่า และวัดกวีศารามที่เมืองลพบุรี รวม

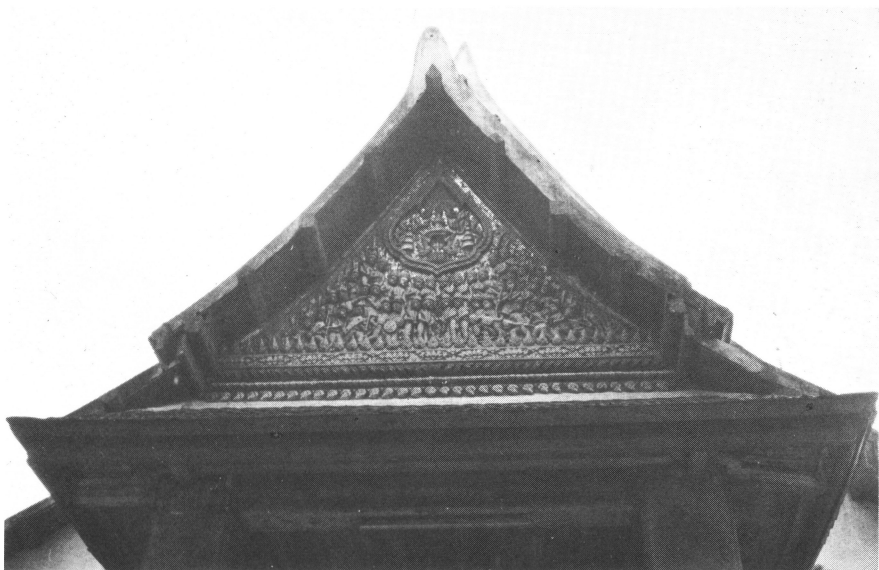
๓ พระอาราม ใช้แทนค่าสิ่งซึ่งยังเหลืออยู่ ดังปรากฏในชุมนุมพระบรมราชาธิบายในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า

“พระราชวังเก่าเมืองลพบุรี พระบาทสมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้ทรงสถาปนาขึ้น หรือปฏิสังขรณ์ซ่อมแซมของเก่าที่มีมาแต่เดิมขึ้นไว้ให้บริบูรณ์เป็นที่ประทับเสด็จอยู่ในฤดูแล้งหลายปี ในเวลารัชกาลอนั้นชอบเขตกำแพงรอบคอบ และชาวเศษของพระที่นั่งมีชื่อต่าง ๆ ก็ยังเหลือปรากฏอยู่จนทุกวันนี้ และมีความในหนังสือพระราชพงศาวดารโบราณแต่งสืบมากล่าวเมื่อเวลาพระบาทสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงพระประชวรหนักใกล้เสด็จสวรรคต มีข้าราชการ ข้าหลวงเดิมบางนายมีความจงรักภักดีกตัญญูทวาทิต่อพระเดชพระคุณมาก ไม่อยากจะเป็นข้าทาสผู้อื่นต่อไป เมื่อเห็นทรงพระประชวรหนักแล้ว ก็มีใจอุทสาหะจะใคร่ได้บรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนาประเพณีพรหมจรรย์อุทิศถวายส่วนพระราชกุศลฉลองพระเดชพระคุณต่อไป จึงได้กราบทูลถวายบังคมลา ก็ทรงพระราชศรัทธาทรงพระอนุญาตแล้วพระราชทานผ้าไตรจีวรบาตรบริวารพร้อมแล้วมีพระราชประสงค์จะให้พระสงฆ์ทำสังฆกรรม ให้สำเร็จบรรพชาอุปสมบทแก่พวกนั้นในพระราชวังนั้น ไม่ให้ไปทำในที่อื่นห่างพระเนตรพระภคินี ครั้นนั้นพระสงฆ์ทั้งปวงปรึกษาพร้อมกันถวายพระพรว่า จะทำอุปสัมปทกรรมในพระราชวังตามพระราชประสงค์นั้นยังไม่ได้ ต่อถ้าทรงกำหนดเขตรอบคอบสถานที่จะให้ทำอุปสัมปทกรรมนั้นเป็นวิสุคามสีมาเป็นแขวงหนึ่งต่างหากจากพระราชอาณาเขตแล้ว จึงจะทำอุปสัมปท-

กรรมในที่นั้นได้ จึงพระบาทสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงกำหนดเขต
 รอบขอบกำแพงพระราชวัง เอากำแพงเป็นสำคัญทุกทิศแล้วก็ทรงพระราช
 อุทิศถวายเป็นวิสุงคามสีมาแก่พระสงฆ์อันจะมาแต่จากทิศทั้งสี่ จะได้อาศัย
 ทำสังฆกรรมมีอุโบสถกรรมเป็นต้นโดยง่าย และว่าครั้งนั้นพระสงฆ์ได้รับ
 ทวิสุงคามสีมา ซึ่งทรงพระราชอุทิศถวายนั้นแล้ว ไปชุมนุมกันที่ท้อง
 พระโรง เนื่องกับมุขเด็จพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ัญญมหาปราสาท แล้วทำ
 สังฆกรรมให้สำเร็จอุปสมบทแก่ข้าราชการพวกราชพลวงเดิมเหล่านั้นตาม
 พระราชประสงค์ เสร็จแล้วก็ถวายพระพรลาพากันกลับไปยังพระอาราม มี
 ความในพระราชพงศาวดารดังนี้ ก็เป็นการจริงดังว่านี้ หรือจะไม่จริง
 ประการใดก็ยังสงสัยอยู่ ก็ตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
 เสด็จสวรรคตแล้วจนบัดนี้ กาลก็ล่วงไปใกล้๒๐๐ปี ในเวลารัชกาลพระเจ้า
 แผ่นดินพระองค์อื่นต่อแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเจ้านั้น
 มากไม่ได้ยินว่าพระองค์ใดไปทรงซ่อมแซมปฏิสังขรณ์ ยกพระราชวังนั้น
 เป็นพระอารามให้สมกับการที่ว่าเป็นวิสุงคามสีมา พระบาทสมเด็จพระ
 นารายณ์มหาราชได้ทรงพระอุทิศถวายไว้เป็นของสงฆ์ และได้มีปรากฏ
 ว่าพระสงฆ์ไปครอบครองเป็นเจ้าของที่นั้น คือ จะเอาเป็นพระอารามที่อยู่
 ก็ดี จะให้ผู้ใดเช่าเป็นที่อยู่ที่ทำสวนเก็บเอาค่าเช่า เป็นตักรูปบาทบริภค
 แก่สงฆ์ก็ดี ก็ไม่มีที่ใดเห็นได้ยินเลย จนทั้งปวงก็ยังเรียกที่นั้นอยู่ว่าพระราช
 วังคุ้มบัดนี้ ก็ถ้าจะเห็นไปว่าที่นั้นหาเป็นของสงฆ์ไม่ ก็ยังมีความสงสัยอยู่
 ว่าพระเจ้าแผ่นดินพระองค์อื่น ๆ ซึ่งได้เสวยราชสมบัติภายหลัง แต่พระบาท

พระอุโบสถด้านหน้าและพระเจดีย์ 2 องค์ ทางด้านหลังพระอุโบสถ

หน้าบันพระอุโบสถ มีรูปพระมหามงกุฎอยู่เหนือเทพชุมนุมพล

สมเด็จพระนารายณ์มหาราชเจ้านั้นมาไม่มีพระองค์ใดพระองค์หนึ่งไปสถาปนาซ่อมแซมขึ้นเป็นพระราชวังแล้วเสด็จไปประทับสำราญพระราชหฤทัยบริโภคราชราชวังนั้นดังพระบาทสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเจ้านั้นเลยวิสัยท่านโบราณก่อนๆ ที่ใดสิ่งใดมีกำแพงล้อมแน่นหนา ถ้าไม่ได้บริโภคแล้วก็ย่อมรื้อร่งทำลายล้างเสีย ด้วยเข้าใจว่าข้าศึกศัตรูจะเข้าอาศัย และพระราชวังนี้ก็ไม่มีพระเจ้าแผ่นดินแต่ก่อน พระองค์ใดพระองค์หนึ่งรื้อร่งแย่งทำลายล้างลงเลย เป็นแต่ของชำรุดทรุดโทรมหักพังไปเอง บางพวกราษฎรเห็นว่าร้างว่างเปล่าอยู่ ก็เข้าไปอาศัยทำสวนน้อยหน้า เมื่อเห็นดีกร้างบางอันก็คิดขวงที่จะทำสวนอยู่ก็รื้อเสียบ้าง และพระที่นั่งสุทธาสวรรค์นั้นมีผนังก่อด้วยศิลาแลงเมื่อครั้งแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์ศิลาแลงมาก่อพระเจดีย์ที่วัดสระเกศ มีพระบรมราชโองการดำรัสให้ข้าราชการไปเที่ยวหาศิลาแลงในเมืองร้างเก่าๆ มา ครั้นนั้นผู้รับส่งไปเที่ยวรื้อศิลาแลงที่เป็นผนังติดและกำแพงของวัด ของบ้านและสะพานข้างในกรุงเก่าไปทูลเกล้าฯ ถวายเป็นอันมาก ครั้นนั้นจึงพวกหนึ่งมารื้อพระที่นั่งสุทธาสวรรค์ ขนเอาศิลาแลงไปเสียด้วย การที่พระที่นั่งสุทธาสวรรค์ต้องรื้อดังนี้ก็มีเพียงใน ๒๐ ปีลงมา ก่อนนั้นขึ้นไปไม่มีใครรื้ออะไร และได้ทอดพระเนตรทรงพิเคราะห์ทั่วไปเห็นแปลกประหลาด นำที่จะเป็นที่สำคัญอยู่สองสิ่ง คือ ในชั้นต่ำใต้พระที่นั่งดุสิตสวรรค์ธัญญมหาปราสาทมีพระพุทธรูปศิลาหักๆ ทั้งเกลื่อนกลาดอยู่สองสามพระองค์แห่งหนึ่ง คือ ที่ติดพระเจ้าเหาข้างท้ายข้าง

หนึ่งมีแท่นชั้นชุกชี ดูเหมือนจะเป็นที่ตั้งพระพุทธรูปแห่งหนึ่ง ด้วยเหตุ
 นี้เป็นที่สงสัยว่าชรอยพระเจ้าแผ่นดินภายหลังแต่พระบาทสมเด็จพระ
 นารายณ์มหาราชเจ้านั้นมา จะทรงเห็นว่าที่นั้นเป็นที่วิสุคามสีมาของสงฆ์
 แล้วกระมัง จึงไม่ไปทรงซ่อมแซมขึ้นบริโศกเป็นพระราชวังสืบไป และ
 ไม่รื้อแรงทำลายเสีย งดไว้เหมือนพระอารามที่ร้าง พระสงฆ์ หรือ
 ชนต่าง ๆ เก่า ๆ บางพวกเห็นจะสำคัญรู้ว่าที่นั้นเป็นของสงฆ์ จึงเชิญ
 พระพุทธรูปบางพระองค์ไปไว้บนพระมหาปราสาท ครั้นเมื่อฝนพายุทำ
 ลายลงจึงแตกหักตกทั้งเกลื่อนกลาดอยู่ตั่งนี้กระมัง ที่ตึกพระเจ้าเหาจะมีผู้
 ทำแท่นขึ้นตั้งพระพุทธรูปไว้กระมังยังสงสัยอยู่

และในรัชกาลปัจจุบัน เมื่อปีมะโรง นักขัตตร อัฐศก จุลศักราช
 ๑๒๑๘ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงสังเกตจนเหตุทั้งปวง
 นี้ ได้ทราบพระราชเหตุแล้วจึงทรงปรึกษาคด้วยพระราชาคณะนักปราชญ์
 ในพระพุทธศาสนาและท่านเสนาบดีที่มีสติปัญญา มีความคำนึงรื้อรอบคอบ
 ในการแผ่นดินว่า สถานถิ่น เป็นพระราชวังในเมืองลพบุรีนั้นอำปลงอยู่
 จะว่าเป็นของวัดก็ใช่ของบ้านก็ใช่ และบัดนี้ราษฎรก็ไปหลงเอาเป็นส่วนๆ
 ปลุกนอยหน้า ถือว่าส่วนๆ นั้นเป็นที่ดินของตัวซื้อขายให้กันแก่กันไปก็มี
 จะทำอย่างไรดีจึงจะสมควร ถ้าจะทิ้งไว้ชนมีทรัพย์ต่างประเทศที่เข้ามา
 ใหม่ ๆ ที่นินหาที่อยู่ที่ทำกินจะเห็นว่าที่นั้นมีผืนตั้งگرامมาก มีกำแพงล้อม
 อยู่รอบคอบ ควรจะสร้างซ่อมแซมขึ้นเป็นตึกกว้านบ้านเรือนที่อยู่ได้ ก็จะ
 พากันไปซื้อที่สวนนอยหน้าของราษฎรเหล่านั้นได้ แล้วจะรื้อกำแพงหรือ

ผั่งบางอันมาประสมบางแห่ง ก่อขึ้นเป็นตึกกว้านบ้านเรือนของเขาได้ ก็
 จะเป็นทีเสียพระเกียรติยศแผ่นดินไป ว่าพระราชวังโบราณกลับกลายเป็น
 บ้านชนนอกประเทศ เมื่อเวลาเขาไปจับเข้าแล้วจะไปห้ามไว้ก็ใช่ที่เพราะ
 ของนั้นเป็นของร้างไม่มีใครบริโภคนั้น เขาจะไปทำให้ดีขึ้นก็ต้องยอม ถ้าแม้
 ฝ่ายเราจะชิงไปรี้อเอาอิฐเอาปูนมาเสียให้หมด แล้วเอาไปก่อสร้างหรือซ่อม
 แชนพระเจดีย์วิหารอารามน้อยใหญ่ แร้งรื้อแรงชนนั้นก็จะต้องเสียค่าจ้าง
 ค่าแรงคนมากไปยิ่งกว่าจะเสียเงินซื้ออิฐซื้อปูนใหม่ทำอะไร ๆ นั้นอีก ของ
 ฝีมือท่านแต่ก่อนเป็นของโบราณท่านทำไว้ จะรื้อทำลายล้างให้สาบสูญเสีย
 ก็เสียตาย ผู้ที่รื้อทำลายของโบราณใหญ่ ๆ นั้น ก็เห็นไม่มีใครจะสบายนักวุ่น
 วายมีเหตุต่าง ๆ ถ้าจะไปทำลายล้างลงมีเหตุอะไรขึ้นก็จะเป็นที่เสียใจ ก็ถ้า
 จะไปซ่อมแซมสร้างขึ้นให้เป็นวัดใหญ่ เช่น วัดเจดิมพระเกียรติเมือง
 นนทบุรีแล้วยกถวายเป็นของสงฆ์ ก็ในเมืองลพบุรีจะมีพระสงฆ์ที่รูปก้องค์
 และทายกสัปบุรุษศฤงษณ์ก็คน จะสามารถอาจทำนุบำรุงรักษาครอบครอง
 พระอารามนี้ให้เป็นอารามสืบไปได้ ครั้นกาลนานไปก็คงจะตกลงเป็นอย่าง
 เก่า เมื่อเราจะรู้และถือว่าที่นี้เป็นของสงฆ์ บัดนี้สงฆ์ไม่ได้บริโภคนั้น
 จะให้ยกสมพัทธรากรผลไม่ในวณันถวายสงฆ์ก็ดียอยู่ แต่จะคุ้มไม่ให้มีผู้
 ไปซื้อที่นั่นทำตึกทำบ้านก็ไม่ได้ จึงได้ทรงพระราชดำริเห็นความตาม
 ลักษณะในพระวินัย โดยเจ้าบาติในคัมภีร์บริวาร กล่าวในเสทโฆจนคาถา
 ว่าของใดเป็นครุภัณฑ์ของสงฆ์ที่พระผู้มีพระภาคพระพุทธเจ้าบัญญัติห้ามว่า
 ไม่ให้แจกกันและไม่ให้สละให้ใครเสียของนั้นเมื่อภิกษุจะเอามาแจกกันเสีย

ก็ตี สละให้ใครเสียก็ตีด้วยอุบายอย่างหนึ่งไม่เป็นอาบัติอันมีอยู่ ปัญหา^๕ นักปราชญ์คิดแล้ว ก็ความแก้ปัญหานี้พระอรรถกถาจารย์เจ้าท่านว่า คือ ถ้ามีผู้เอาของอื่นเปลี่ยนให้เป็นของสงฆ์แล้ว ของเดิมก็พ้นจากเป็นของสงฆ์ จะเอามาแจกก็ตีมาสละเสียก็ตีก็ได้ คือ ใครได้เสียของเปลี่ยนของสงฆ์แทน แล้วของสงฆ์เดิมก็เป็นของผู้นั้น ในพระอรรถกถาจารย์วรรคก็กล่าวว่าของสงฆ์ที่เป็นครุภัณฑ์ที่พระพุทธบัญญัติ ห้ามไม่ให้แจกไม่ให้สละนั้น ถ้าผู้ใดมีประสงค์จะเปลี่ยนเอาก็ได้ แต่ให้เอาของครุภัณฑ์เปลี่ยนกับของครุภัณฑ์ จะเอาของอื่นมาเปลี่ยนไม่ควร อนึ่ง ให้เปลี่ยนของถาวรด้วยของถาวร จะเอาของไม่ถาวรมาเปลี่ยนของถาวรไม่ควร และของที่เปลี่ยนกันนั้น มากน้อยใหญ่เล็กกว่ากันประการใดถ้าไม่เสมอประโยชน์สงฆ์ไปแล้วก็ควร แล้วท่านสำแดงในที่เปลี่ยนที่อารามที่วิหารที่สวนที่นาใหญ่เล็กใกล้ไกล และเปลี่ยนกุฏิวิหารที่อยู่อาศัย กล่าวไว้พิสดารมาก ผู้มีประโยชน์กับพระคัมภีร์จะรู้ได้ถ้วนดี ก็ด้วยเหตุดังนี้ ลักษณะวินัยได้ทราบพระราชหฤทัยแล้วทุกประการ

จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสให้เจ้าพนักงานกรมพระเกษตราธิปัติ จัดซื้อที่ดินตำบลหนึ่งใหญ่กว่าที่พระราชวังนั้น และใหญ่กว่าที่บ้านเจ้าพระยาวิชัยนทร์ด้วย เพราะได้เห็นที่บ้านเจ้าพระยาวิชัยนทร์นั้น พระสงฆ์ได้เข้าไปอยู่ครอบครองเอาเป็นที่วัดในคราวหนึ่ง แล้วละทิ้งร้างเสียจะรักษาให้เป็นวัดต่อไปไม่ได้ ที่นาที่จัดซื้อนั้นจึงทรงพระราชอุทิศถวายในพระพุทธจักรเป็นของจาคะอุทิศสงฆ์แลกเปลี่ยนที่พระราชวัง และที่

บ้านเจ้าพระยาวิชเยนทร์ ค็นมาเป็นของในพระราชอาณาจักรที่นาซึ่งทรง
พระราชอุทิศถวายแลกเปลี่ยนที่พระราชวัง และที่บ้านเจ้าพระยาวิชเยนทร์
นั้น บัตนิกเป็นของสงฆ์ผู้มีผู้เช่าทำนาทุกปี ได้ยินว่าค่าเช่าได้ปีละ ๑๐
ตำลึง ๒ บาท ๒ สลึง พระสงฆ์ในเมืองลพบุรีได้เก็บเป็นัตตรูปาตบรี-
โกคอยู่ทุกปี ตั้งแต่ปีมะเส็ง นพศกมา ค่านาก็ไม่ได้เก็บเป็นหลวง ที่ซึ่ง
ทรงพระราชอุทิศถวายเปลี่ยนนั้นไม่สักระทั่งว่าเป็นที่พระกัลปนาสัตพระสัต
สงฆ์ตามธรรมเนียม ทรงพระราชอุทิศยกเป็นที่ของสงฆ์ชาติ ให้สงฆ์เป็น
เจ้าของด้วย ให้บริโกค่านาเป็นพระกัลปนาด้วยเหมือนหนึ่งราษฎรเช่านา
ทำนุผู้อื่นทำ ต้องเสียค่าเช่าให้เจ้าของนาด้วย ต้องเสียค่านาแทนเจ้าของ
นาด้วย ฉะนั้นใด ผู้ที่เข้าไปทำนาในที่ของสงฆ์อันนั้น ต้องเสียค่าเช่าส่วน
หนึ่ง ค่านาส่วนหนึ่งเป็นของสงฆ์ทั้งสองส่วน ตามอย่างราคาที่ราษฎรเช่า
นากันเท่าไรแล้วเสียค่านาแทนกันไว้ละสิ่งนั้นตามธรรมเนียมนาคู้โค หรือ
จะอย่างไรก็สุดแต่กับปิยการกผู้รับบังคับสงฆ์ ถ้ากับปิยการกผู้รับบังคับสงฆ์
จะทำนาเอาข้าวส่งสงฆ์หรือขายเอาเงินใช้ก็ตาม แต่ค่านาต้องเสียให้สงฆ์เป็น
พระกัลปนาด้วย ว่าด้วยค่านาในที่นั้น อย่าให้กานันและเสนาข้าหลวงเข้า
ไปล่วงว่าล่วงกล่าวเรียกร้อง อย่างที่กัลปนาสัตพระสัตสงฆ์ที่อื่นนั้นเลย การ
ทั้งปวงจงเสร็จสุดอยู่แก่พระสงฆ์ทั้งปวงในแขวงเมืองลพบุรี ก็ถ้ามีความ
ขัดข้องประการใดด้วยที่นั้นไปภายหลัง ขอให้พระสงฆ์ในเมืองลพบุรี
พร้อมกันแต่งผู้อาสาสงฆ์ฟ้องต่อกรมธรรมการในกรุงเทพมหานคร หรือ
ธรรมการในหัวเมืองเกิดในรัชกาลปัจจุบันนี้ก็ส่งให้ชำระให้ หรือถ้า

ชัฏข้องจะบังเกิดมีในอนาคตเวลาไกล ก็ขอให้ท่านผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน ถ้านับถือพระพุทธศาสนา ก็จงเห็นแก่พระพุทธศาสนา ถ้านับถือแต่ ยุติธรรม ก็จงเห็นแก่ยุติธรรม ช่วยชำระให้ถูกต้องตามคำประกาศ ในเทอญ เพราะที่นั่นได้เอาเงินหลวงจัดซื้อของราษฎรแล้วโดยดี ไม่ได้ แแยงชิงของผู้ใดมาถวายดอก ควรเห็นว่าเป็นของสงฆ์แท้ขาดทีเดียว ให้ ท่านทั้งปวงรู้ดังนี้ทั่วๆ กันสืบไป

กัณฑ์อุสสาน คือ พระที่นั่งมีชื่อน้อยใหญ่ และตึกศาลากำแพง รอบกำแพงชั้นนอกชั้นในนั้นก็ไม่มีว่าในพระราชพงศาวดารดอก ว่าทรง พระราชอุทิศถวายเป็นของสงฆ์ด้วย มีว่าแต่ถวายแต่ที่เป็นวิสุงคามสีมา แต่ พระวาทะที่พระบาทสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงสนั้น จะอย่างไรก็ไม่รู้ เป็นแน่ เมื่อทรงพิเคราะห์ตามลักษณะพระวินัยกัณฑ์ ตามกฎหมายบ้านเมือง กัณฑ์ เห็นความว่า ถ้าผู้ใดว่าแก่ผู้อื่นว่าที่บ้านของข้าให้แก่ท่าน จงเป็น ที่ของท่าน เมื่อว่าแต่ท่านผู้ใดเป็นของผู้ใดเหย้าเรือนร่วกำแพงยังเป็นของ เจ้าของเดิมๆ และผู้ใดได้มรดกเจ้าของเดิม จะรื้อเอาไปอื่นก็ได้ จะขายเสีย ก็ได้ ถ้าว่าผู้ใดให้กล่าวแก่ผู้อื่นว่าเรือนโรงร่วกำแพงเหล่านี้ข้าให้แก่ท่าน จง เป็นของท่านแต่ที่ไม่ได้ว่า เมื่อเป็นดังนี้ก็เป็นของเจ้าของเดิม ถ้าผู้ใดได้ รับเหย้าเรือนร่วกำแพงที่มีผู้ให้ดังนี้จะอยู่ในที่นั้นก็ชื่อว่าอาศัยที่เจ้าของเดิม อยู่ ถ้าเจ้าของเดิมและผู้รับมรดกเจ้าของเดิมไม่ให้อยู่ เหย้าเรือนร่วกำแพง เหล่านี้ผู้ที่เป็นเจ้าของใหม่ก็ต้องรื้อเอาไป หรือบอกขายแก่ผู้อื่นเสียก็ได้ แต่จะทักเอาที่ไม่ได้ ก็ในกฎหมายบ้านเมืองว่า เจ้าของบ้านยอมให้ผู้อาศัย

ปลุกเรือนเสาไม้จริง หรือก่อตึกลงในที่ของตัวแล้ว ล่วงไป ๓ ปีแล้วจะ
 ไล่ไม่ได้ ต้องตัดสินที่ที่เรือนปลูกอยู่ที่ตึกตั้งอยู่ให้เป็นของเจ้าของตึกเจ้า
 ของเรือน ซึ่งว่าตึกนั้นตาม ปัญญาผู้ตักทวงกฎหมายคำนึงเห็นไปว่าเจ้าของที่
 ยอมให้ผู้อาศัยทำของถาวรลงในที่ของตัวแล้วก็เหมือนนักบิยอมให้ที่ดินที่ของ
 ถาวรนั้นตั้งอยู่ ก็ซึ่งวางระยะ ๓ ปีนั้นคือจะกันไม่ให้ถ้อยความเกิดแต่ผู้ซึ่งจะ
 รับมรดก เจ้าของที่เกลือกจะมาไล่ให้หรือให้ถอนของที่จะรื้อจะถอนยากนั้น
 ไป เป็นความลำบากแก่ผู้อาศัย จึงตักทวงหมายไว้เป็นแบบค้ายคั้งนี้ ถ้าเจ้า
 ของเดิมว่าแก่ผู้อื่นว่า ที่น้ของข้าขอให้แก่ท่านทั้งเหย้าทั้งเรือนรื้อกำแพงกั
 หรือว่าบ้านเรือนของข้านี้ทั้งที่ทั้งเรือน ข้าขอยกให้แก่ท่านก็ดี บ้านเรือน
 ที่ดินอันนั้นเป็นของ ๆ ผู้ใดนั้นทั้งหมด ถึงเจ้าของเดิมทั้งบุตรภรรยาจะอยู่
 ไปในที่นั้นด้วยก็ชื่อว่าอาศัยอยู่ ถ้าเจ้าของใหม่หรือผู้รับมรดก เจ้าของ
 ใหม่จะไม่ให้อยู่ไล่เสียก็ต้องไป หรือจะเรียกเอาค่าเช่าค่าไถ่ก็ต้องให้ตามใจ
 เจ้าของใหม่ทั้งนั้น ก็เมื่อเวลาพระบาทสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเจ้า มี
 พระราชโองการดำรัสถวายที่พระราชวังนั้น จะว่าอย่างไรก็ไม่ทราบเลย แต่
 โดยการที่เห็นว่าพระเจ้าแผ่นดินสืบ ๆ มาไม่ไปรื้อไปรื้อรื้อเอาอิฐเอาปูน
 ไปใช้ราชการอื่นเลยนั้น เป็นที่เห็นว่าพระเจ้าแผ่นดินทั้งปวงนั้นจะทรง
 แคลงว่าตึกและกำแพงในวังนั้นเป็นของสงฆ์หมดกระมัง เมื่อแคลงว่าจะ
 เป็นเช่นนั้นที่กล่าวที่หลังใน ๓ อย่างนั้น ถือว่าอย่างนี้ก็ตั้งอยู่เป็นครุฑเจตนา
 แต่บัดนี้ตึกเรือนวัตถุสถานในวังนั้นก็ไม่มีหลักฐาน หักทรุดโทรมไปแล้วโดย
 มาก ถ้าโดยว่าสงฆ์จะได้เป็นเจ้าของที่นั้น ก็ดจะซ่อมแซมขึ้นให้เป็นที่อยู่

ให้ได้ เมื่อไม่มีทุนรอนอื่นเพิ่มเติมเข้าเลย ก็คงจะต้องรอเอาอิฐผืนหลังอื่น
มาก่อผสมหลังอื่น ก่อรอบเข้าเป็นหลังคาให้อาศัยได้ จะต้องรอกำแพง
เอาอิฐเก่าปูนเก่าขายเขาจ้างคนใช้ทำการก็เมื่อทำดังนี้เครื่องอิฐปูนที่เหลืออยู่
ในวังนั้นคงหมดไปด้วยลักษณะวินัยที่ว่าเมื่อไม่มีสิ่งไรแล้วก็ให้สละเสนา
สนะลามกบางอัน มาบริโภครักษาเสนาสนะและดินที่ซึ่งเป็นสำคัญไม่ให้
ขาดมูลสูญไปนั้น ด้วยเหตุนี้กำแพงและตึกร้าง ที่อยู่ในวังเหลืออยู่นั้นก็
เหมือนกันกับเป็นแต่กองอิฐกองปูนของสงฆ์ เมื่อไม่มีทุนอื่นจะจับจ่ายแต่
อิฐปูนในกองนั้น ก็จะได้เป็นเสนาสนะมากมายโตใหญ่ขึ้นเท่าไร จะทิ้งร้าง
ไว้ก็ไม่ใช่ประโยชน์ จะคอยใครที่มีศรัทธามาสร้างวังนั้นให้เป็นวัดอยู่เล่า
พระสงฆ์เหล่าไรจะไปอยู่ ที่เมืองลพบุรีบัดนี้เป็นเมืองแห่งแล้งกันการถ้ำ
แมนจะมีผู้มีบุญในอนาคตจะมีศรัทธาสร้างวัดใหญ่ เห็นเขาจะสร้างวัด
พรหมจริยารักษ์ ที่ตั้งออกรับเรียกว่าวัดปริณายกที่ถ้ำเรณูนครเสียก่อน ด้วย
เป็นวัดอยู่ใกล้บ้านใกล้เมือง ที่วังลพบุรีไม่เห็นว่าจะมีใครอุตสาหไปสร้าง
เป็นวัดเลย ถึงจะสร้างขึ้นก็ไม่มีพระสงฆ์จะอยู่ให้สมควรจะรักษาวัดได้

จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งให้ผู้ที่เคยซื้ออิฐซื้อปูนตีราคาของ
ร้างในวังนั้นว่า จะเป็นราคาสักเท่าไร ผู้รับสั่งเป็นอันมากปรึกษาพร้อม
กันตีราคาว่า ประมาณ ๕๐๐ ชั่งขึ้นไป ๖๐๐ ชั่งลงมา

จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสว่า จะขอปฏิสังขรณ์ซ่อมแซม
สร้างอารามขึ้นถวายสงฆ์ให้หลายตำบลจงได้ ทรงบริจาคพระราชทรัพย์ถึง
๖๐๐ ชั่ง ๗๐๐ ชั่งขึ้นไป ใช้แทนราคาอิฐปูนของร้างที่มีในพระราชวังนั้น

พระอุโบสถด้านข้าง

กำแพงแก้วชั้นนอกและชั้นในพัทธสีมาหินสีเหลี่ยมบนกำแพงแก้วชั้นใน

จึงได้ทรงบริจาคพระราชทรัพย์ให้ไปปฏิสังขรณ์ซ่อมแซมวัดชุมพลนิกายารามในเกาะบางปะอินแขวงกรุงศรีอยุธยาเก่าพระอารามหนึ่ง สิ้นพระราชทรัพย์ไปแล้ว ๒๐๐ ชั่งเศษ ด้วยทรงพระราชดำริเห็นว่าพระอารามนั้นเป็นของพระบาทสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ซึ่งเป็นพระชนกนาถของพระบาทสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้น ได้ทรงสถาปนาสร้างไว้แต่เมื่อจุลศักราชใกล้เคียง ๑๐๐๐ ปี . . .”^๑

แล้วทรงอุทิศพระราชกุศลถวายแด่พระเจ้าปราสาททอง และเจ้าฟ้ากรมขุนสุเรนทรพิทักษ์ผู้ปฏิสังขรณ์ต่อมา ทั้งมีหลักฐานปรากฏในประกาศการทรงปฏิสังขรณ์พระเจดีย์วัดชุมพลนิกายาราม ว่า

“ประกาศการทรงปฏิสังขรณ์พระเจดีย์

วัดชุมพลนิกายารามที่เกาะบางปะอิน

ณ วันจันทร์ เดือน ๘ แรม ๑๓ ค่ำ ปีกุน เบญจศก

มีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสรุสังหนาท ในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยาม เป็นที่ ๔ ในพระบรมราชวงศ์ ซึ่งดำรงกรุงเทพมหานครอมรรัตนโกสินทร์ มหินทรายุธยาพระธาตุนิ ซึ่งตั้งอยู่ประเทศบางกอกนั้น ดำรัสสั่งให้ประกาศแก่ผู้มายังพระอารามนี้ให้ทราบทั่วกันว่า พระเจดีย์ ๒

๑. พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ชุมนุมพระบรมราชาธิบาย หน้า ๑๐๑-๑๐๓

พระองค์ในวัดชุมพลนิกายารามเกาะบางปะอิน^{นี้} สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 ปราสาททอง ซึ่งเสด็จเถลิงถวัลยราชปราบดาภิเษกกรุงทวารวดีศรีอยุธยา
 เมื่อปีมะเมีย โทศก ศักราช ๙๙๒ นั้น ได้ทรงสถาปนาไว้พร้อมทั้งวัด
 ทั้งปวงในพระอาราม^{นี้} ในปีวอก จัตวาศก ศักราช ๙๙๔ คตินับตั้งแต่ปี
 นั้นมาจนปัจจุบัน เบญจศก ศักราช ๑๒๒๕ ล่วงไป ๒๓๑ ปีมาแล้ว แลได้ยิน
 มาว่า ภายหลังมา เมื่อแผ่นดินพระบรมราชาธิราช พระบรมโกษฐ์ ซึ่งได้
 เสด็จเถลิงถวัลยราชปราบดาภิเษกในปีชวดจัตวาศก ศักราช ๑๐๙๔ นั้น
 สมเด็จพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมขุนสุเรนทรพิทักษ์ในแผ่นดินนั้น
 ทรงผนวชเสด็จอยู่วัดโคกแสงในพระนคร มาทรงปฏิสังขรณ์ซ่อมแซมขึ้น
 อีกครั้งหนึ่ง บัด^{นี้} พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล
 เจ้าแผ่นดินสยาม ซึ่งทรงพระราชดำริแล้วดำรัสสั่งให้ประกาศ^{นี้} ได้เสด็จ
 เถลิงถวัลยราชสมบัติบรมราชาภิเษก ณ กรุงรัตนโกสินทร มหิธรายุทธยา
 บางกอก เมื่อ ณ วันพฤหัสบดี เดือน ๖ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีกุน ทรีศก ศักราช
 ๑๒๑๓ ทรงพระราชศรัทธา ให้ปฏิสังขรณ์พระเจดีย์ทั้งสองนี้กับทั้งวัดทุก
 ปวงในวัดชุมพลนิกายาราม^{นี้} ขึ้นใหม่เสร็จแล้ว ได้ทรงบรรจุพระบรมธาตุ
 ขนาดกลาง ๒ ขนาดน้อย ๒ สี่พระองค์ไว้ในผอบจันทน์แดงจันทน์ขาว
 ผอบศิลาซ้อนกันเป็นลำดับ แล้วเก็บไว้ในมณฑปศิลากับในพระมหาโพธิ์ที่
 สืบมาแต่ต้นพระมหาโพธิ์เดิมด้วย แลไม่ให้มีเครื่องเพชร เครื่องพลอย
 เครื่องทอง เครื่องเงิน ของมีราคาแต่สักสิ่งหนึ่งบรรจุด้วยเลย มีแต่ทองใบ
 หนักไม่ถึงส่วนที่ ๔ ของเฟืองห่อพระบรมธาตุอยู่^{ขึ้น}ในเท่านั้นเพราะได้

ทราบแล้วว่า ผู้ที่ปรารถนาหาเงินหาทองเที่ยวซุกทำลายพระเจดีย์ฐานในที่ต่าง ๆ มีมากแล้ว กล่าวไว้นี้เป็นความจริงที่เกี่ยวไม่ว่าเท็จ จะทำบุญแล้วจะพูดเท็จให้เป็นบาปทำไม ขอท่านทั้งปวงอย่าได้คิดซุกทำลายพระเจดีย์ขึ้นด้วย สำคัญว่าจะได้เงินทองของมีราคาเลย จงช่วยกันระวังรักษาไว้ให้ถาวรอยู่สืบกาลนาน เป็นที่ไหว้กราบสักการบูชาด้วยกันทั่ว ๆ ไป เพื่อจะได้จำเรณูกุศลราศี เทอญ

พระราชกุศลในการปฏิสังขรณ์พระเจดีย์นี้ และพระพุทธรูปปฏิมากรทั้งโรงพระอุโบสถแลวิหารการเปรียญกุฏิสงฆ์ศาลาท่งปวงในวัดชุมพลนิกายารามเกาะบางปะอินนี้ คิดเป็นพระราชทรัพย์ทรงบริจาคประมาณ ๕๐๐ ชั่งเศษครั้ง^{นี้} ทรงพระราชอุทิศพระราชกุศลถวายสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปราสาททอง ซึ่งได้ทรงสถาปนาพระอารามนี้มาแต่เดิม แลทรงพระราชอุทิศกลั่นานผลเพื่อได้ถึงแก่เจ้าฟ้ากรมขุนสุเรนทรพิทักษ์ ผู้ซึ่งได้มาทำนุบำรุงปฏิสังขรณ์พระเจดีย์ แลพระอารามนี้ครั้งหนึ่งนั้นด้วย แลพระราชทานส่วนกุศลแก่ท่านทั้งหลายชายหญิงผู้ได้อ่านหนังสือ^{นี้} ทั้งกฤตสัถ์บรรพชิต เทพยดา มนุษย์ทั้งปวงจงได้อนุโมทนา จงเจริญด้วยอายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒน์มิ่งมงคลทุกประการ จงสำเร็จแก่ความปรารถนาในทางพระนฤพานดับทุกข์ทั้งปวง .เทอญ

ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลนี้ก็ดีอื่น ๆ อีกเป็นอันมากก็ดี จะได้ทรงปฏิญาณว่า ขอให้สำเร็จพระพุทธรูปโพธิญาณ อวดอ้างพระบารมีว่าเป็นพระโพธิสัตว์อย่างเช่นใช้มาแต่ก่อนอื่น ๆ อยู่ขณะนี้ห้ามมิได้ ทรงบำเพ็ญพระ

ราชกุศลอื่น ๆ ก็ไว้หวังพึ่งพระราชหฤทัย ขอให้ได้สรรพสมบัติคือ
ความบริบูรณ์คุณธรรมแลอิสริยยศบริวารทรัพย์สินเงินเป็นอาทิ บรรดาที่จะ
ได้ไปเป็นอุปการุณีสัยอุดหนุนให้ได้ช่องโอกาส เพื่อจะเสด็จถึงที่สุดสังสาร
ทุกข์ภัยทั้งปวงโดยเร็วโดยง่าย ความทุกข์ทั้งปวงจะดับด้วยประการใดของ
ได้ดังนี้ สรรพวิบัติทั้งปวงซึ่งเป็นเหตุจะให้เนิ่นช้าอยู่ในสังสารทุกข์จ
อย่าได้มี ถึงจะมีบ้างก็ให้พลันอันตรธานหาย เทอญ

ประกาศไว้เมื่อ ณ วันจันทร์ เดือน ๘ บุรพชาคม แรม ๑๓ ค่ำ
ปีกุน เบญจศก ศักราช ๑๒๒๕ เป็นปีที่ ๑๓ หรือ วันที่ ๔๔๔๓ ใน
รัชกาลปัตยุบันนี้”^๑

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๕๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่
หัวได้ทรงปฏิสังขรณ์อีกครั้งหนึ่ง คือ

พระอุโบสถ เปลี่ยนกระเบื้องหลังคาที่ชำรุด ผนังด้านนอกโบก
ปูนซีเมนต์ ด้านในเขียนภาพใหม่ บานประตูหน้าต่างและซุ้มซุ้มใหม่ทั้ง
หมด ฟื้นฟูภายในเดิมปูกระเบื้องหน้าวัด เปลี่ยนปูด้วยหินอ่อน

พระวิหารเดิมมุงกระเบื้องไทย ตัวไม้เครื่องบนชำรุด ซ่อมใหม่
เปลี่ยนเป็นมุงกระเบื้องสี ผนังซ่อมถ่อปูนใหม่ ฟื้นฟูภายในก็ซ่อมใหม่ทั้งหมด

ต่อมาถึง พ.ศ. ๒๔๖๐ สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินี พระ
พันปีหลวง ทรงพระราชศรัทธาโปรดให้สร้างศาลาการเปรียญขึ้นใหม่หลัง
หนึ่ง การสร้างยังค้างอยู่เพียงฝากับผ้าเท่านั้นก็เสด็จสวรรคตเสีย ภายหลัง
เกิดลมพายุใหญ่พัดเอาศาลาการเปรียญพังลง

๑. ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๔๐๕-๒๔๑๑ หน้า ๘๑-๘๔

พ.ศ. ๒๔๖๔ พระวิมาดาเธอ กรมพระสุทธาสินีนาฏ ปิยมหาราช ปดิวรัดา ครั้นยังดำรงพระอิสริยยศเป็นพระอัครชายาเธอ กรมขุนสุทธาสินีนาฏ ทรงสร้างสะพานและศาลาฉนวน

พ.ศ. ๒๔๖๕ พระครูธรรมทีวากร (ปั่น) เจ้าอาวาส พร้อมด้วย ทายกทายิกาซ่อมแซมกุฏิ ๔ หลัง ศาลาการเปรียญ ๑ หลัง ซึ่งตั้งอยู่ทาง ด้านตะวันออก ใช้ไม้ศาลาเก่าที่ถูกพายุพัดพังลง แล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘ และในศกเดียวกันนี้ นางซังกับนายขวัญสร้างศาลาน้ำ ๑ หลัง ตั้ง อยู่ด้านตะวันออกใกล้กับศาลาการเปรียญ

พ.ศ. ๒๔๖๖ นายน้ำ นางเพียร สร้างกุฏิ ๑ หลัง ชนิดเรือน โบราณฝาเพิม

พ.ศ. ๒๔๗๒ นายพันโท พระทรงวิชัย (เจริญ จันฉาย) ปฏิสังขรณ์พระเจดีย์ที่ชำรุดหลังพระอุโบสถ

พ.ศ. ๒๔๗๓ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนอุทอง เขตขัตติยนาрі ทรงบริจาคทรัพย์ ๑๖๐ บาท ปฏิสังขรณ์ศาลาฉนวน นายน้ำ กับนางเพียร บริจาคทรัพย์ ๖๐๐ บาท ทำฝาฉนวนหลังศาลาการเปรียญ พระครูธรรมทีวากร (ปั่น) พร้อมด้วยทายกทายิกาสร้างกุฏิปั้นหยา ๑ หลัง เสาคอนกรีตยาว ๕ วา กว้าง ๔ วา ๒ ศอก หลังคามุงกระเบื้องซีเมนต์ ต่อมาถึงยุคพระครูธรรมทีวากร (สวัสดิ์) เป็นผู้ปกครองวัด ได้จัดการซ่อม หลังคาพระอุโบสถที่ชำรุดบางส่วน กับซ่อมกุฏิ ๔ หลัง

พ.ศ. ๒๔๗๕ นางส่น บินศรี บ้านดอกไม้ ถนนบริพัตร จังหวัด พระนคร บริจาคทรัพย์ ๒๘๐๐ บาท สร้างโรงเรียนนักรัศมี ๑ หลัง

ให้นามว่า โรงเรียนบุปผาวิทยาราม โดยยาว ๔ วา ๒ ศอก กว้าง ๑๑ ศอก เป็นตึก ๒ ชั้น เพื่อกอนกรีต มีหน้ามุข กับสร้างถนนคอนกรีต รอบโรงเรียน ๑ สาย หลวงบรรจงนิเวศน์กิจ (พัก เมินซ์) ถวายเรือนฝาเพ็ญ ๑ หลัง มุงกระเบื้องซีเมนต์ เสาไม้แก่น ยาว ๔ วา กว้าง ๓ วา พื้นไม้สัก กับเงินสำหรับปฏิสังขรณ์ ๘๐ บาท นายนวม พงศ์ศักดิ์ เรือนฝาปลูกปะกน ๑ หลัง มุงสังกะสี เสาไม้แก่น พื้นไม้ตะแบก ยาว ๔ วา กว้าง ๓ วา สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ทรงบริจาคทรัพย์ปฏิสังขรณ์พระอาราม ๑๐๐ บาท นายสอนผู้ใหญ่บ้าน ๕๐ บาท

ส่วนกุฏิสงฆ์นั้น แต่เดิมในสมัยรัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕ ได้ทรงสร้างเป็น ๒ คณะคือ คณะล่างและคณะบน ถนนที่ผ่านหน้าวัดคั่นกลาง คณะล่างอยู่ทางซ้ายน้ำ มาสมัยพระครูธรรมทีวากร (ปั้น นาคธน) เป็นเจ้าอาวาส กุฏิทั้ง ๒ คณะชำรุดมาก จึงได้รื้อกุฏิคณะล่างมาสร้างรวมไว้คณะบน รวมทั้งที่ชาวบ้านถวายมาด้วย ถึงสมัยพระครูธรรมทีวากร (สวัสดิ์ รุจิพร) ได้ปรับปรุงกุฏิให้เป็นแถวเป็นระเบียบขึ้น และรื้อกุฏิหลังใหญ่สร้างกุฏิ ๒ ชั้น เสาคอนกรีตแทน

ต่อมาในสมัยพระญาณไตรโลกเป็นเจ้าอาวาสวัดชุมพลนิกายาราม ได้ซ่อมแซมกุฏิที่ชำรุดให้ดีขึ้น ทำฝาชั้นล่างกุฏิใหญ่ ๒ ชั้นโดยรอบ และสร้างกุฏิแถว ๒ ชั้นทางด้านซ้ายน้ำด้วย

ให้นามว่า โรงเรียนปทุมวิทยาคาร โดยยาว ๔ วา ๒ ศอก กว้าง ๑๑ ศอก เป็นตึก ๒ ชั้น เพดานกริต มีหน้ามุข กับสร้างถนนคอนกรีต รอบโรงเรียน ๑ สาย หลวงบรรจงนิเวศน์กิจ (พัก เมินซ์) ถวายเรือนฝาเพ็ญ ๑ หลัง มุงกระเบื้องซีเมนต์ เสาไม้แก่น ยาว ๔ วา กว้าง ๓ วา พื้นไม้สัก กับเงินสำหรับปฏิสังขรณ์ ๘๐ บาท นายนม พงศ์ศักดิ์ เรือนฝาถูกปะกน ๑ หลัง มุงสังกะสี เสาไม้แก่น พื้นไม้ตะแบก ยาว ๔ วา กว้าง ๓ วา สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ทรงบริจาคทรัพย์ปฏิสังขรณ์พระอาราม ๑๐๐ บาท นายสอนผู้ใหญ่บ้าน ๕๐ บาท

ส่วนกุฏิสงฆ์นั้น แต่เดิมในสมัยรัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕ ได้ทรงสร้างเป็น ๒ คณะคือ คณะล่างและคณะบน ถนนที่ผ่านหน้าวัดคั่นกลาง คณะล่างอยู่ทางซ้ายน้ำ มาสมัยพระครูธรรมทิวากร (ปั้น นาคชน) เป็นเจ้าอาวาส กุฏิทั้ง ๒ คณะชำรุดมาก จึงได้รื้อกุฏิคณะล่างมาสร้างรวมไว้คณะบน รวมทั้งที่ชาวบ้านถวายมาด้วย ถึงสมัยพระครูธรรมทิวากร (สวัสดิ์ รุจิพร) ได้ปรับปรุงกุฏิให้เป็นแถวเป็นระเบียบขึ้น และรื้อกุฏิหลังใหญ่สร้างกุฏิ ๒ ชั้น เสาคอนกรีตแทน

ต่อมาในสมัยพระญาณไตรโลกเป็นเจ้าอาวาสวัดชุมพลนิกายาราม ได้ซ่อมแซมกุฏิที่ชำรุดให้ดีขึ้น ทำฝาชั้นล่างกุฏิใหญ่ ๒ ชั้นโดยรอบ และสร้างกุฏิแถว ๒ ชั้นทางด้านซ้ายน้ำด้วย

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๒๔. วัดชุมพลนิกายาราม อำเภอบางปะอิน ตำบลบ้านเลน

ปูชนียวัตถุสถานสำคัญในวัด

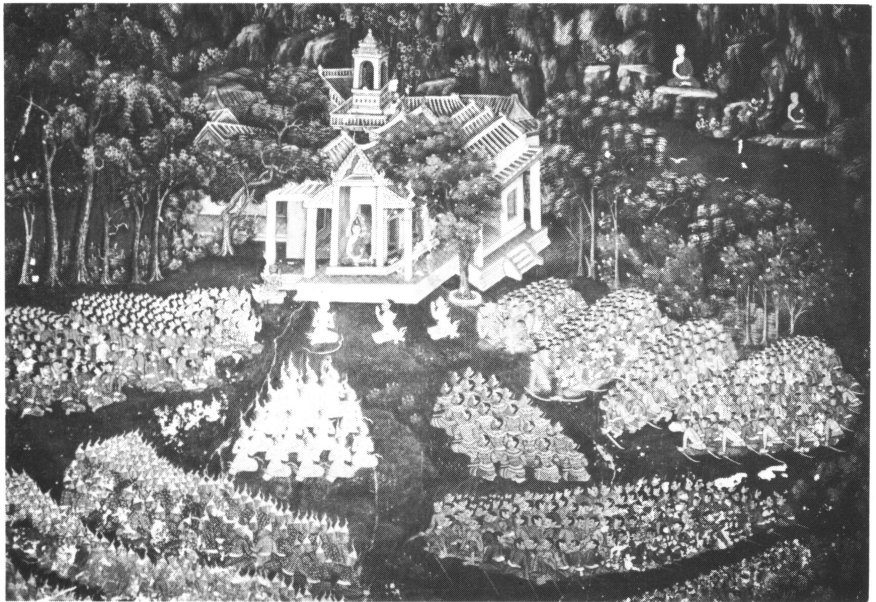
๑. พระประธานในพระอุโบสถ ๑ องค์ เป็นพระพุทธรูปปูนปั้น มีพุทธประวัติจารึกแผ่นศิลาติดอยู่ที่ผนังพระอุโบสถทุกองค์ องค์ที่ ๑ มีพระนามว่า วิปัสสี สูงตลอดพระรัศมี ๗ ศอก ๑๔ นิ้ว หน้าตักกว้าง ๖ ศอก ปางมารวิชัย

คำจารึกประวัติพระวิปัสสี

ความว่า พระวิปัสสีโพธิสัตว์ปฏิสนธิในครรภ์พระนางพันธุรัตมีมเหสีพระเจ้าพันธุรมหาราช ในพันธุรัตนคร อยู่ในพระครรภ์๑๐เดือน ประสูติในสวนเขมมฤคทายวันอุทยาน ครั้นพระชนมายุควรแก่การได้พิศอกเสวยราชสมบัติ นางสุทศนาเป็นพระมเหสี เมื่อพระชนม์ ๘๐๐๐ ปี ได้เห็นเทวทูตทั้งสี่ คือ คนแก่ คนไข้ คนตาย และรูปบรรพชิต ได้ความสังเวชและนิยมนิบัติในเพศบรรพชิต ทรงรถเทียมม้าพระที่นั่งออกมหาภิเนษกรรม ทรงบรรพชาในสวนเขมมฤคทายวัน อำมาตย์แปดหมื่น ๔ พันในพันธุรัตนคร บวชตามพระวิปัสสีโพธิสัตว์ ทำทุกกระกริยาอยู่เป็นแปดเดือนหลีกจากบรรพชิตแปดหมื่นสี่พันนั้นไป ณ วันไพศางะบุรณมีเวลาเช้ารับมรุษายาสที่ธิดาสุทศนาเสด็จถวาย บริโภคแล้วไปประทับกลางป่าไม้ร้าง เวลาเย็นรับกำหนด้าคาแปดคำที่บุรุษเฝ้าไร้เข้าแดงชื่อ

พระประธานทั้ง 7 องค์ ภายในพระอุโบสถ

ภาพจิตรกรรมผนังเรื่องพุทธประวัติบนผนังหน้ากลองด้านตรงข้ามพระประธาน
ในพระอุโบสถ

สุชาติถวาย ไปลาดลงใต้ต้นแคฝอยมหาโพธิ์ นั่งคู้บัลลังก์ตรัสกรรมได้
 ตรัสรู้เป็นพระพุทธวิปัสสี ๗ ได้ต้นแคฝอยนั้น แล้วเหาะไปเขมมฤคทายวัน
 อุทยาน

แล้วพระองค์ได้ใช้บุรุษเฝ้าสวนไปบอกขันฑะกุมารผู้น้องต่างพระ
 องค์พระมารดา กับศิษย์พรหมณ์กุมารบุตรประโรหิตพรหมณ์ กุมารทั้ง
 สองมาเฝ้าได้ฟังธรรมเทศนาเลื่อมใส ขอบรรพชาอุปสมบทบวช บรรหาร
 แปลกหมื่นสี่พันซึ่งไปตาม ได้ฟังธรรมเทศนามีความเลื่อมใสก็บวชตามขันฑะ
 ภิษุ ศิษย์ภิษุ เป็นเอหิภิกขุได้ลุพระอรหรรต บรรพชิตแปลกหมื่นสี่พัน
 ซึ่งบวชตามพระองค์อยู่แต่ก่อนนั้นกลับมาฟังเทศนาได้ลุพระอรหรรตแล้ว
 พระพุทธวิปัสสีขออนุญาตให้ภิษุแสนหกหมื่นแปดพันนั้น ไปเที่ยวเทศนา
 สั่งสอนสัตว์โลกในทิศต่างๆ กำหนดหกปี กลับมาพร้อมกันฟังโอวาทปาฏิ
 โมกข์ ๗ สวนเขมมฤคทายวันเป็นธรรมเนียมในศาสนาพระพุทธวิปัสสีนั้น
 ดังนี้ ครั้นถึงกำหนดหกปี เทวดามอบอกแก่ภิษุแสนหกหมื่นแปดพัน ซึ่ง
 อยู่ ณ วิหารในทิศต่างๆ ไปประชุมฟังโอวาทปาฏิโมกข์ ๗ เขมมฤคทายวัน
 อุทยาน พระสาวกทั้งปวงนั้นบางพวกเหาะไปบางพวกเดินไป พร้อมกันฟัง
 โอวาทปาฏิโมกข์ พระราชกุมารทั้งสามผู้น้องต่างพระมารดาของพระพุทธ
 วิปัสสีกับพระสงฆ์สาวกสามปี พระเจ้าพันธุมหาราชทรงอนุญาตให้ปฏิบัติ
 แต่เจ็ดวัน พระราชกุมารทั้งสามนั้นก็พร้อมกันปฏิบัติพระพุทธวิปัสสีกับทั้ง
 พระสาวกเจ็ดวัน เมื่อครั้งศาสนาพระพุทธวิปัสสีนั้น พระสถิตตะโพร-

สัตว์เกิดเป็นพระยาอะคูลนาคานาคราชอยู่ ณ นาคพิภพ ทราบว่าพระพุทธรูปสี่ได้ตรัสในโลก พระยาอะคูลนาคราชกับนาคบริษัชมากกว่าแสนโกฏิแปลงเพศเป็นมนุษย์ขึ้นมาเผ่าได้ฟังธรรมเทศนาเลื่อมใส พระยาอะคูลนาคราชนฤมิตรมณฑปเจ็ดประการถวายพระพุทธรูปสี่แล้วถวายมหาทานใหญ่แก่พระสงฆ์ มีพระพุทธรูปสี่เป็นประธาน ถวายตั้งทองอันวิจิตรแก่พระพุทธรูปสี่ ทรงพยากรณ์ว่าในกัลป์ที่ ๙๐ พระยาอะคูลนาคราชจะได้เป็นพระพุทธรูปเจ้า มีพระนามว่าโคตมฯ

องค์ที่ ๒ พระนามว่าสีขี สูง ๔ ศอก ๕ นิ้ว หน้าตักกว้าง ๓ ศอก ๔ นิ้ว ปางสมาธิ

คำจารึกประวัติพระสี่

ความว่า พระสี่โพธิสัตว์บารมีเต็มแปดอสงขัย จุตติจากอุตติภาพ ปฏิสนธิในครรภ์พระนางปภาวะคิมเหสีพระเจ้าอรุณราชในอรุณเวดินคร อยู่ในพระครรภ์ ๑๐ เดือน ประสูติในสวนนิสระยะอุทยาน เสด็จประพาสสวนอุทยาน เห็นเทวทูตทั้งสี่ คือ คนแก่ คนไข้ คนตาย และรูปบรรพชิต ได้ความสังเวชเลณดีในเพศบรรพชิต ทรงช้างพระที่นั่งออกมาทวีกนกษกรรม อำมาตย์ ๓ แสน ๗ หมื่นกับวชตาม ทรงทำทุกระกิริยาสิ้นแปดเดือน แล้วจึงหลีกจากหมู่บรรพชิตนั้นไป ณ วันไพศะชะบุรณมี เวลาเช้ารับมธุปายาสที่ธิดาปิยะทัสสีเสด็จถวาย บริโภคแล้วเสด็จไปประทับกลางวัน ณ บำไม้ตะเคียนหนุ่ม เวลาเย็นรับกำหญาภาทีถาปส ชื่ออะโนมทัสสีถวายแล้วไปลาจงได้ทันบุญพริกกหาโพธิ์มะม่วงขาว นั่งคู้บัลลังก์ตรัสธรรมได้ตรัส

เป็นพระพุทเจ้า แล้วเหาะไปยังมคิจระอุทยานใกล้อรุณะคินคร พวก
 บรรพชิต ๓ แสน ๗ หมื่น ซึ่งบวชตามพระองค์อยู่ก่อนนั้นมาเฝ้า ได้ฟัง
 ธรรมจักรเทศนา ได้อรหรรตบวชเป็นเอหิภิกขุ อะภิกขุมารแลสัมภวะ
 กุมารทั้งสองผู้น้องต่างมารดาของพระพุทธสีกับทั้งบริวารแสนหนึ่งมาเฝ้า
 ได้ฟังธรรมเทศนาได้พระอรหรรต บวชเป็นเอหิภิกขุรวมเป็นพุทธบรรพตซ์
 ๔ แสน ๗ หมื่น พระอภิกุเถระ ๑ พระสัมภวะเถระ ๑ เป็นคู่อรรรคสาวก
 พระองค์มีบริสซ์ทั้ง ๔ บริบูรณ์ ครึ่งหนึ่งพระพุทธสีกี้เสด็จเหาะไปพรหม
 โลกกับพระอภิกุอรรรคสาวก พระองค์ให้พระอภิกุเทศนาแก่พรหมและพรหม
 บริสซ์และให้พระอภิกุทำปาฏิหารกายเบี่ยงล่างหายไปบ้าง กายเบี่ยงบนหาย
 ไปบ้าง แล้วพระองค์ให้พระอภิกุล่าวคาถามีเสียงอันดังหมื่นโลกธาตุ แล้ว
 พระพุทธสีกี้กับพระอภิกุลับลงมาถึงพระวิหารที่อยู่ พระองค์ถามภิกขุ
 บรรพตซ์ว่าไดยินเสียงพระอภิกุหรือไม่ ภิกขุทั้งปวงรับว่าไดยิน ในศาสนา
 พระพุทธสีกี้ นั้น พระสิทธิธะโพรสัสถ์ เกิดเป็นกษัตริย์ในเมืองบริกุตตันคร
 ทรงพระนามพระเจ้าอรินทมะ พระพุทธสีกี้ได้อุบัติในโลกแล้ว พระเจ้าอริน-
 ทมะกับบริวารมากกว่าแสน เทียวตามหาพระพุทธสีกี้ในคามนิคมชนบทราช
 ธานีต่าง ๆ ไม่พบ ก็เสด็จพระราชดำเนินกลับ ครั้นพระพุทธสีกี้กับพระสงฆ์
 บริสซ์มาถึงกรุงอรุณะคินคร พระเจ้าอรินทมะเสด็จพร้อมด้วยบริวาร
 ออกไปรับเชิญพระพุทธสีกี้ แล้วอาราธนารับอาหารบิณฑบาตมหาทาน
 ในพระราชนิเวศน์ ๗ วัน แล้วให้เปิดคลังผ้าสาฎกราคามาก ออกมาถวาย
 พระพุทธสีกี้กับบริวารทั้งปวง วันที่สุกมหาทาน ถวายช้างพระที่นั่งสี่ตั้ง

ข้างเฮอร์วณ แล้วคิดประมุขกัปปิยะภันท์เท่าราคาข้าง อุทิศถวายแก่พระ
พุทธสีห์ พระพุทธสีห์ทรงพยากรณ์ว่า ในกัลป์ที่ ๓๑ พระอรินทมะจะได้
เป็นพระพุทธรเจ้า ทรงพระนามว่า พระโคตม แลฯ

องค์ที่ ๓ พระนามว่า เวสสกุ สูง ๓ ศอกคืบ หน้าตักกว้าง ๒
ศอกคืบ ๑ นิ้ว ปางมารวิชัย

คำจารึกประวัติพระเวสสกุ

ความว่า พระเวสสกุโพธิสัตว์ บารมีเต็มสิบหกอสงชัย จุตติจาก
ดุสิตภพ ปฏิสนธิในครรภ์พระนางยศวะตีมเหสี พระเจ้าสุปติยัมหาราช
ในอนุปมะนคร อยู่ในครรภ์ ๑๐ เดือน ประสูติในสวนอุปัมะอุทยาน ครั้น
พระชนม์ควรแก่การ ได้อภิเศกเสวยราชสมบัติ พระนางสุจิตราเทวีเป็น
พระมเหสี เมื่อพระชนม์หกพันปีได้เห็นเทวทูตทั้งสี่ มีความสังเวชและยินดี
ในเพศบรรพชิต แล้วทรงสุวรรณศรีวิภาณุจน์ออกมหาภิเนษกรรม บรรพชา
ในสวนอนุปมะอุทยาน อมาตย์ ๗ แสนกับวชตาม ทำทุกระกิริยาหกเดือน
แล้วหลีกจากบรรพชิตนั้นไป ณ วันไพศายะบุรณิ เวลาเช้าทรงรับมรุปายาส
ที่นางนาคมาณวิกาชื่อศรีวัทธมาถวาย บริโภคแล้วไปประทับ ณ กลางป่า
ไม้รัง เวลาเย็นรับกำหนดห้าคาแปดก้าแค้นรินทรนาคราช ไปลาดลงใต้ไม้รัง
มหาโพธิ์ นั่งคู้บัลลังก์ตรีกธรรม ได้ตรัสเป็นพระเวสสกุ แล้วเสด็จไป
ประทับอรุณอุทยานใกล้อนุปมะนคร ให้บุรุษเฝ้าสวนไปบอกโสณ อุตระ
กุมารผู้น้องต่างพระมารดาเฝ้า แล้วทรงแสดงธรรมจักรเทศนา โสณ

อุตระกุมารกับบริวารแปดหมื่นโกฏิได้บรรลुพระอรหรรต พระโสดนเถระ
 พระอุตระเถระ เป็นคู่อรรคสาวก พระองค์ทรงแสดงพระปาฏิโมกข์ใน
 กลางพระอรหรรต ครึ่งหนึ่งพระองค์เสด็จไปยังนารีพาหน่อนครประทับ
 นอกพระนคร อุปสันตราชนบุตรเสวยราชสมบัติ ในนครนั้นกับบริวาร รับ
 เชิญเสด็จพระพุทธเวสสภูกับสงฆ์บริวารเข้าในนคร ถวายมหาทานแก่พระ
 พุทธเวสสภูกับสงฆ์บริวาร อุปสันตราชนบุตร ได้ฟังธรรมเทศนาบรรลु
 อรหรรต บวชเป็นภิกษุ อำมาตย์ ๖ หมื่นกับวชตาม ได้ฟังพระธรรม
 เทศนาบรรลुอรหรรต แล้วพระพุทธเวสสภูทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ใน
 กลางพระอรหรรต ๖ หมื่น พระอุปสันตะเถระเป็นพระพุทธอุปฐากแล้ว
 พระพุทธเวสสภูพาพระสงฆ์บริวาร ๑ พันไปยังคงคَابาลหนึ่งอันพันลิกหน้
 กลัว ผู้ที่ระคายยังไม่ปราศจากเข้าไปในป่านั้นก็สยดสยองนัก พระพุทธ
 เวสสภูทรงสั่งสอนให้พระสงฆ์สาวกมละมิจนวิตก ให้เจริญสัมมาวิตกให้
 มละอะโยนิโสมนะสิการ ให้เจริญโยนิโสมนะสิการ ภิกษุ ๑ พันกับบรรลु
 พระอรหรรต ครึ่งศาสนาพระเวสสภู พระลัทธิตถะโพธิสัตว์ เกิดเป็น
 กษัตริย์ ทรงพระนามชื่อว่า พระเจ้าสุทนต์มหาราช เสวยราชสมบัติใน
 สระภาวะดินนคร ครั้นพระพุทธเวสสภูเสด็จไปกับพระสงฆ์ยังพระนครนั้น
 พระเจ้าสุทนต์กับบริวารออกไปเชิญเสด็จพระพุทธเวสสภูเข้าในพระนครถวาย
 มหาทาน สร้างพระคันธกุฎีล้อมด้วยวิหารพันหนึ่ง พระเจ้าสุทนต์ทรง
 บรรพชาเป็นภิกษุ พระพุทธเวสสภูทรงพยากรณ์ไว้ว่า ในภักดิ์ที่ ๓๑ พระ
 สุทนต์ภิกษุ จะตรัสเป็นพระพุทธเจ้า ทรงพระนามว่า โคตม แล ฯ

องค์ที่ ๔ พระนามว่า กุสัณฐะ สูง ๓ ศอก ๕ นิ้ว หน้าตักกว้าง ๒ ศอก ๑๐ นิ้ว ปางสมาธิ

คำจารึกประวัติพระกุสัณฐะ

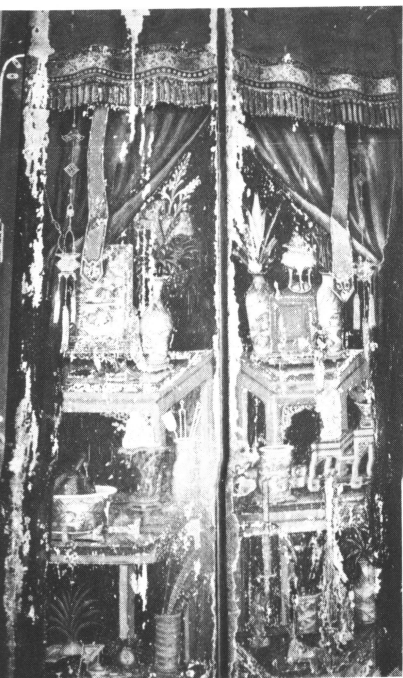
ความว่า พระกุสัณฐะโพธิสัตว์ บารมีเต็มแปดกองสงฆ์ จูติจากคฤศตภพ ปฏิสนธิในครรภ์พระนางวิสาขาพราหมณี ภรรยาอัคริภักตยะพราหมณ์ประโรหิตของพระเจ้าเชมมหาราชในเชมมะวัตินคร อยู่ในครรภ์ ๑๐ เดือน ประสูติในสวนเชมมะอุทยาน เมื่ออายุครบแก่การได้ครอบครองมรवास นางโรหิตีพราหมณีเป็นภรรยา เมื่ออายุได้ ๔ พันปี ได้เห็นเทวทูตทั้งสี่ เกิดความสังเวช ยินดีในเพศบรรพชิต ทรงรตเทียมม้าหกม้า ออกภิเนกษกรรม ทรงบรรพชา ณ สวนเชมมะอุทยาน บริวารสี่หมื่นกับวชตาม ทำทุกกระริยาอยู่แปดเดือน หลีกจากหมู่บรรพชิตนั้นไป ณ วันไพศาวะปณมี เวลาเข้ารับบริโภคมรุปายาสที่ธิดาวชิรินทร์พราหมณ์มาถวาย แล้วไปประทับกลางวัน ณ ป่าไม้ตะเคียน เวลาเย็นรับหญ้าคาแปดกำแด่บุรุษเฝ้าป่าแดง แล้วไปลาดลงใต้ต้นพริกมหาโพธิ์ นั่งคู้บัลลังก์ตรีกัธรรม ได้ตรัสเป็นพระกุสัณฐ์ แล้วเสด็จไปวันเดียวถึงป่าอิสีปัตนะมฤทายวันใกล้กิลระนคร แสดงธรรมจักรเทศนาแก่บรรพชิตสี่หมื่นที่บวชตามพระองค์^๕ในบรรดาลูรหรรตบวชเป็นภิกษุ ครั้นนั้นมีภิกษุคนหนึ่งชื่อว่านระเทวยักษ์ อาศัยอยู่ ณ ศาลเทพารักษ์ใกล้เชมมะวัตินคร มาคอยกินมนุษย์ทางไปมา^๖ที่สระแห่งหนึ่ง พระพุทธกุสัณฐ์เหาะไปประทับบนอากาศ ทรงนระเทวยักษ์ๆ ไปนำดอกไม้มาบูชา ได้ฟังธรรมเทศนาบรรลุมรรคผล

พระวิรุทธะเถระ พระสัณฺฑีชีวะเถระเป็นคู่อรธสาวกพระพุทธกกุสนธ์ทรง
 แสดงโอวาทปาฏิโมกข์ในกลางพระอรหรรตสีหมื่นนั้น วันหนึ่งพระสัณฺฑีชีวะ
 เถระนั่งเข้านิโรธสมาบัติอยู่ในไร่ร่มไม้แห่งหนึ่ง ผู้เลี้ยงโคและแพะเดินทาง
 ผู้ชวานามาเห็นสำคัญว่าภิกษุนั่งตาย ขนพื้นหญ้าและมูลโคแห้งมากองสุ่มโถม
 ทับลงที่องค์พระสัณฺฑีชีวะเถระเอาเพลิงจุดแล้วหลีกไป รุ่งขึ้นเวลาเช้าพระ
 สัณฺฑีชีวะเถระไปบิณฑบาตในบ้าน พวกที่จุดเพลิงเห็นแล้วอัครรยจิต
 และทุสมารคิจะใหภิกษุพุทธรบรพสัช แปรปรวนด้วยโลภะ โทษะ จึง
 สิงในกายมนุษย์ให้คำและเบียดเบียนประทุษร้ายภิกษุทั้งหลาย พระพุท
 ฑกกุสนธ์ได้ทราบแล้ว ประทานอุบาย คือ พรหมวิหารภาวนา ไม่เกิดจิต
 แปรปรวนแก่พุทธรสาวกได้ ทุสมารจึงตลจิตมนุษย์ทั้งหลายให้ถวายเป็นลาภแก่
 พระสงฆ์ พระองค์ทราบจึงประทานอุบาย คือ ปตักกัลลัญญา อนิจจัญญา
 ไม่ให้เกิดการแปรปรวนแก่พระพุทธรสาวกได้ ทุสมารไม่ได้ช่องประทุษร้าย
 จึงสิงในกายทารกหนึ่ง ครั้นพระวิรุทธะตามเสด็จพระพุทธกกุสนธ์ไป ทุสมาร
 ให้ทารกเฝ้าก่อนกรวดข้าวว่างถูกศีรษะพระวิรุทธะแตก พระองค์เบือนพระ
 พักตร์มาทอดพระเนตรแสดงว่าทุสมารไม่รู้ประมาณ ทุสมารก็จุกเกิดใน
 อเวจีนรก ในศาสนาพระพุทธกกุสนธ์นั้น พระสิทธัตถะโพธิสัตว์เกิด
 เป็นกษัตริย์ทรงพระนามว่า พระเจ้าเชมมหาราช ในเชมมะวัตินคร ได้
 ถวายเป็นมหาทานพร้อมทั้งบาตรจีวรเครื่องบริวาร และสรรพโอสถต่างๆ มียา
 ๓๐๐ เป็นตัน แก่พระพุทธกกุสนธ์สงฆ์บริวาร แล้วทรงบรรพชาในสำนัก
 พระพุทธรกกุสนธ์ๆ ทรงพยากรณ์ไว้ว่า ภักทกัลป์นี้ เชมมะภิกษุจะได้เป็น
 พระพุทธรโคตม แล ฯ

องค์ที่ ๕ พระนามว่า โจนาคมน์ สูง ๓ ศอก ๔ นิ้ว หน้าตัก ๒ ศอก ๑๑ นิ้ว ปางสมาธิ

คำจารึกประวัติพระโจนาคมน์

ความว่า พระโจนาคมน์โพธิสัตว์ บารมีเต็มแปดกองสงฆ์ จุติจาก
 อุตตมกปิณฺธิในครุฑนางอนฺตวพราหมณฺ ภรรยาญญะทัตตะพราหมณฺ
 เป็นประโรหิตพระเจ้าโสภณหาราช ในโสภณนคร อยู่ในครรภ์ ๑๐ เดือน
 ประสูติในสุมะวตฺตอุทยาน ครั้นอายุครบแก่การไต่ครองขรรวาส นางรจิ-
 ทัตตะพราหมณฺเป็นภรรยา เมื่อพระชนม์อายุ ๓ พันปีได้เห็นเทวทูตทั้งสี่
 มีความสังเวชและยินดีในเพศบรรพชิต ทรงช้างออกมหาภิเนษกรรม
 บรรพชาในสวนสุมะวตฺตอุทยาน บวชบวเฬว ๓ หมื่นกัวยตาม ทำทุก-
 กระกิริยาอยู่ ๖ เดือน หลีกจากหมู่บรรพชิตนั้นไป ครั้น ณ วันไพศาชะ-
 ปุณฺมี เวลาเช้ารับมธุปายาสที่ธิดาอันดิเสนพราหมณฺถวาย บริโภคแล้วไป
 ประทับกลางวัน ณ ป่าไม้ตะเคียน เวลาเย็นรับญาคาแปลก้าที่บุรุษเฝ้าไว้
 แดงถวาย ไปลาดลงใต้ต้นมะเดื่อมหาโพธิ์ นั่งบำเพ็ญกัฏฐกรรมได้ตรัสรู้
 เป็นพระพุทฺธโจนาคมน์ แล้วเหาะไปประทับ ณ ป่าอิสิปตฺตมมฤคทายวัน
 ใกล้สุทฺถนฺนคร เทศนาธรรมจักรแก่บรรพชิตสามหมื่นได้บรรลุมะ
 อรรหต พระภิกษุไปสะ พระอุตฺตระ เป็นคฤหัสถ์สาวก พระองค์ทรงแสดง
 โอวาทปาฏิโมกข์ในกลางพระอรหรรตสามหมื่นนั้น ในศาสนาพระพุทฺธ
 โจนาคมน์นี้ พระสิทธัตถะโพธิสัตว์เป็นกษัตริย์ ทรงพระนามว่าพระเจ้า
 บรรพตมหาราช ในมิตฺถานนคร พระพุทฺธโจนาคมน์เสด็จมายังมิตฺถานนคร

ภาพจิตรกรรมผนังบนบานประตูด้านใน
พระอุโบสถกับโต๊ะหมู่บูชาแบบจีน

พระวิหาร

พระเจ้าบรมพตมหาราชในมิดิลานคร พร้อมด้วยบริวารออกไปรับเชิญเสด็จเข้ามาในนคร ทรงถวายมหาทานแล้วทูลอาราธนาพระองค์กับพระภิกษุสงฆ์อยู่จำพรรษาในนครนั้น พระเจ้าบรมพตปฏิบัติพระพุทธรโกนาคมน์กับพระสงฆ์สาวกถ้วนไตรมาส แล้วถวายผ้าต่างๆ ราคามาก และรองเท้าบริวารอื่นๆ อีก พระพุทธรโกนาคมน์ทรงพยากรณ์ว่า ในภัททกัลป์นี้พระเจ้าบรมพตจะได้เป็นพระพุทธรโคตม ครั้นพระเจ้าบรมพตได้ทรงฟังพยากรณ์ดังนั้นทรงบริจาคทรัพย์เป็นอันมากเข้าในพระศาสนา แล้วละราชสมบัติออกบรรพชาเป็นภิกษุในสำนักพระโกนาคมน์แล ฯ

องค์ที่ ๖ พระนามว่า กัสสป สูง ๓ ศอก หน้าตักกว้าง ๒ ศอก ๖ นิ้ว ปางมารวิชัย

คำจารึกประวัติพระกัสสป

ความว่า พระกัสสปโพธิสัตว์ บารมีเต็มแปดอสงขัย จุตติจากคฤติภพปฏิสนธิในครรภ์นางธนวัตีพราหมณี ภรรยาพรหมทัตพราหมณ์ประโรหิตของพระเจ้ากิงกิมหาราชในภาราณเสนนคร อยู่ในครรภ์ ๑๐ เดือน ประสูติในสวนอสิปัตตะนอุทยาน อายุควรแก่การครอบครองขรवासสมบัตินางสุนันทาพราหมณีเป็นภรรยา ได้เห็นเทวทูตทั้งสี่มีความสังเวชยินดีในเพศบรรพชิต คิดจะออกบรรพชา นั่งบนศีวันันทปราสาทพร้อมด้วยบริวารและนางสุนันทานางบำเรอทั้งปวง ปราสาทกลอยไปถึงต้นไทรมหาโพธิ์ แล้วลงนั่งอยู่ ณ พื้นดิน พระองค์ก็ลงจากปราสาท ปราสาทกลับไปตั้งอยู่ ณ ที่เดิม เทวดานำเอาผ้ากาสาพัสตร์มาถวาย พระองค์ทรงรับแล้วกับวชใน

ที่นั่นอำมาตย์ที่เป็นบริวาร ๑ โกฎีก็นับวชตาม พระองค์ทรงทำทุกพระกริยา ๗ วัน แล้วก็ลี้กจากบริวารไป ณ วันไพศาวะปุณมี เวลาเช้ารับมธุปายาส แด่นางสุนันทาพราหมณี บริโภคแล้วไปประทับ ณ ป่าตะเคียน เวลาเย็น รับญาคาเปดกำแต่บุรุษเฝ้าไร่เข้าแดง ไปลาดลงใต้ต้นไทรใหญ่มหาโพธิ์ นั่งคู้บัลลังก์ตรีกธรรม ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธกัสสป เหาะไปประทับสวน อสิปัตตะ ทรงแสดงธรรมจักรเทศนาบรรพชิต ๑ โกฎีซึ่งบวชตามพระองค์ นั้นก็ได้พระอรหรรต บวชเป็นเอหิภิกขุ พระองค์เที่ยวเทศนาสอนสัตว์ใน ทิศต่าง ๆ ให้ได้มรรคผลแล้วเสด็จไปทรมานยักษ์ร้าย อันแปลงกายเข้าไป กินกษัตริย์และมนุษย์ชายหญิงอื่นในสมุทธรนคร แล้วแปลงกายเป็นกษัตริย์ อยู่ในเมืองนั้นให้ละพยศร้าย แล้วแสดงธรรมเทศนา บรรพชิตได้มรรคผล มาก จิษมานพบบุตรประโรหิต ในเมืองพาราณสีบวชเป็นคาสส คอยท้าว พระองค์อยู่ป่าหิมพานต์ กับบริวารสองหมื่นนั้นมาเฝ้า ได้ฟังธรรมเทศนา บรรลุพระอรหรรต บวชเป็นเอหิภิกษุทั้งสี่ พระองค์ทรงแสดงปาฏิโมกข์ ในกลางพระอรหรรตสองหมื่น พระติชยเถระ พระภาระทะวาชเถระ เป็น คู่อรรคสาวก มีช่างหม้อผู้หนึ่งชื่อฆฎิการเป็นอนาคามิอุบาสก วัยยาวจรรย์ ของพระพุทธกัสสป คราวหนึ่งฝนตกหลังคาที่พระพุทธกัสสปอยู่รั่ว ฆฎิการ ไม่อยู่ พระองค์ก็ให้พระภิกษุไปรื้อหลังคาที่มุงเรือนฆฎิการอยู่ มามุงกุฎี ครั้นฆฎิการกลับมาเห็นรู้แล้วก็ยังยินดีเลื่อมใส เรือนฆฎิการไม่ได้มุงถึง ๓ เดือน เมล็ดฝนตกมาก็ไม่ถูกเรือนฆฎิการ ๆ มีสหยาชื่อโชติบาล ไม่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ฆฎิการไปหาพุทธสรเสริญคุณพระพุทธกัสสปให้

โชติบาลฟังเรื่อง ๆ โชติบาลฟังก็ไม่เลื่อมใส วันหนึ่งฆฎิการกับโชติบาล
ชวนกันไปอาบน้ำ ครั้นถึงที่ใกล้พุทธรวิหาร ฆฎิการจับพกโชติบาลจุก ชวน
ไปเฝ้าพระพุทธรักัสสป โชติบาลก็บ่มีอหฺลจจากพกแล้ว แล้วก็พากันไปถึง
ท่าน้ำ อาบแล้วก็พากันมาถึงใกล้พุทธรวิหารอีก ฆฎิการจับมวยมโชติบาล
จุกครว้ไปเฝ้าพุทธรักัสสป โชติบาลได้ฟังเทศนาก้เลื่อมใส ขอบรรพชาเป็น
ภิกษุ แล้วพระพุทธรักัสสปทรงพยากรณ์ว่า ในภัททกัลป์นี้ โชติบาลภิกษุ
จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธรเจ้าทรงพระนามว่า โคตม ฯ

องค์ที่ ๗ พระนามว่า โคตม สูง ๒ ศอกคืบ ๓ นิ้ว หน้าตักกว้าง
ศอกคืบ ๖ นิ้ว ปางมารวิชัย

คำจารึกประวัติพระโคตม

ความว่า พระสิทธัตถะโพธิสัตว์ จุติจากคฤติภพ ปฏิสนธิในครรภ์
พระนางมหามายาเมหี พระเจ้าสุทโธทนะมหาราชในพระนครบิลพัสดุ์
อยู่ในพระครรภ์ ๑๐ เดือน ประสูติในป่าไม้งิ้ว ในระหว่างพระนครบิล
พัสดุ์และทเวะทะหนนคร ครั้นพระชนม์ควรแก่การได้อภิเศกเสวยราชสมบัติ
พระนางพิมพาเทวีเป็นพระมเหสี พระชนมย์สิบเก้าปี ได้เห็นเทวทูตทั้งสี่
มีความสังเวชและยินดีในเพศบรรพชิต เสด็จทรงม้าคันธกุฏไปกับจันฉะ
อำมาตย์ บรรพชา ณ ฝั่งแม่น้ำอะโนมาณฑกัแล้วไปบิณฑบาตรในเมือง
ราชกฤถและประเทศต่าง ๆ จึงไปพบปัญจะวัคคีย์ทั้งห้าซึ่งบวชคอยถ้าพระ-
องค์อยู่ก่อนนั้น ก็พากันตามเสด็จไปยังประเทศที่ใกล้อรุเวลาเสนานิคม

ทำทุกกระบวนกริยาหกพรรษา มีไม่บริโภคอาหาร เป็นต้น แล้วทรงเห็นว่า การ
 ที่ทำเพียงอดอาหารเป็นต้นนี้ใช่ทางตรัสรู้ พระองค์กลับบริโภคอาหารไป
 ตามเดิม ปัญจะวัคคีย์เห็นดังนั้นก็พากันหลีกหนีพระองค์ไปอยู่ ณ ป่าอิสิ-
 ปัตตะมฤคทายวัน ณ วันไพศายะบุรณะมี เวลาเช้าพระองค์รับมรุปายาสที่
 นางสุชาดาธิดาเสเรฐีถวาย บริโภคแล้วลอยภาค ณ แม่น้ำเนรุญชะรานัทที
 เวลาเย็นรับกำหนดน้ำคาศีโสถยิยะพราหมณ์ถวายลาดลงใต้ต้นอัสสัฏฐมหาโพธิ์
 นั่งคู้บัลลังก์ตรีกธรรม ได้ตรัสเป็นพระพุทธรเจ้ามีพระนามว่าพระโคตม แล้ว
 ไปประทับที่ใกล้ต้นไทรใหญ่แล ประทับ ณ ริมฝั่งสระมุจจินท์ พระยา
 มุจจินท์นาคราชขึ้นมาเอาขนดกายวงรอบพระกายแล้วแผ่พังพานขึ้นใน
 เบื้องบน แล้วก็เสด็จไปประทับราชายตนะพริกไม้เกษ ตะปัสสะ ภัลลิกะ
 พานิชชัฏเกวียนมา มีเทพยดาผู้หนึ่งแจ้งความว่า พระองค์ได้ตรัสเป็นพระ
 พุทธเจ้าแล้ว ท่านพานิชทั้งสองจึงนำสัตตกุก้อน ผง เข้าไปถวาย พระองค์จึง
 ดำริว่าจะได้ภษณะอันใดรับ ท้าวมหาราชทั้งสองจึงนำบาตรสีบาตรดังศีลามา
 ถวายพระองค์รับแล้วทรงอุฐิถานให้เป็นบาตรเดียวแล้ว รับสัตตกุก้อนผงด้วย
 บาตรนั้น ทรงบริโภค แล้วแสดงอนุบุพพิกขา พานิชทั้งสองเลื่อมใสปฏิญาณ
 เป็นเทววงิกอุบาสกแล้วก็ลาไป พระองค์จึงเสด็จกลับไปประทับ ณ ต้น
 ไทรใหญ่ สะหะบดีพรหมลงมาอาราธนาให้แสดงธรรม พระองค์ก็เสด็จไป
 อธิสัปตะมฤคทายวัน แล้วแสดงธรรมจักรเทศนาสอนปัญจะวัคคีย์ภิกษุได้
 ลุอรหรรตบวชเป็นภิกษุ แล้วเสด็จทรมาน อรุเวละ นที คยา กัสสะปะ พี
 น้องให้ละพยศร้าย บวชเป็นเอหิภิกษุทั้งบริวารบรรลุลุพระอรหรรต ก็เสด็จ

ยังเมืองราชคฤห์ประทับยัง ณ เวลุนวิวาร อุปติษ โกลิต กับบริวารสองร้อยห้าสิบมาเฝ้า ฟังธรรมเทศนาบวชเป็นเอหิภิกขุพระพุทธอรหรรต พระองค์ทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ในกลางพระอรหรรตพันสองร้อยห้าสิบบุอุปติษ คือ พระสารีบุตรเถระ โกลิต คือ พระโมคคัลลาเถระเป็นอรรคสาวก ครึ่งหนึ่งพระองค์เสด็จไปประทับเขาคิชฌกูฏ ท้าวมหาราชทั้งสี่มาเฝ้าให้เสนายักษ์ คนธรรพ์ กุมภันฑ นาค รักษาขอบ ท้าเวศสุวรรณมหาราชกราบทูลให้พระองค์สอนภิกษุบริสัษให้เรียนอาทานาติยะคาถากันอะมณุษย์ ร้าย พระองค์ก็ให้ภิกษุเรียนตามคำท้าเวศสุวรรณกราบทูล พระองค์ทรงเทศนาสั่งสอนสัตว์ให้ปฏิบัติตามพระพุทธศาสนา ศาสนะพรหมจรรย์แพร่หลายไปบุญมณุษย์เทพยดามากมายนับถือปฏิบัติตาม มีบริสัษผู้ปฏิบัติตามพระพุทธศาสนาสี่ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา พระองค์ทรงสัตว์โลกทั้งแต่ได้ตรัสมาสี่สิบห้าพรรษา ครั้นพระชนมายุแปดสิบพรรษา ก็เสด็จเข้าสู่ปรินิพพาน ณ กรุงกุสินารา แล ฯ

๒. พระสาวก ๔ องค์ เป็นพระยืนสูงประมาณ ๔ ศอกเท่ากันทั้ง ๔ องค์

๓. พระศรีอารยโพรสัตว์ ประดิษฐานอยู่หน้าพระอุโบสถ สูง ๔ ฟุต ๔ นิ้ว หน้าตักกว้าง ๓ ฟุต

๔. พระพุทธรูปในพระวิหาร ๑๑ องค์ ไม่มีพระนาม องค์ที่ ๑ หน้าตักกว้าง ๓๖ นิ้วฟุต สูง ๕๐ นิ้วฟุต องค์ที่ ๒ หน้าตักกว้าง ๒๘ นิ้วฟุต สูง ๓๙ นิ้วฟุต เป็นพระหล่อปางมารวิชัยทั้ง ๒ องค์ องค์ที่ ๓ หน้า

ตกกว้าง ๓๐ นิ้วฟุต สูง ๓๖ นิ้วฟุต องค์กรที่ ๔ หน้าตกกว้าง ๒๕ นิ้วฟุต สูง ๓๔ นิ้วฟุต เป็นพระบันปางมารวิชัยเหมือนกันทั้ง ๒ องค์ กับพระพุทธรูปที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ทรงสร้าง แล้วเจาฉนังพระวิหารทำเป็นซุ้มประดิษฐานไว้ ๗ องค์ เป็นพระหล่อปางสมาธิ ๕ องค์ ปางมารวิชัย ๒ องค์ หน้าตกกว้าง ๑๒ นิ้วฟุต สูง ๑๘ นิ้วฟุต เท่ากันทั้ง ๗ องค์

๕. พระเจดีย์ขนาดใหญ่ ๒ องค์ อยู่ทางหลังพระอุโบสถ ฐานกว้าง ๕ วา สูงตลอดยอดประมาณ ๑๕ วา เท่ากันทั้ง ๒ องค์ และมีศิลาจารึกเมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิสังขรณ์ติดอยู่ด้วย พระเจดีย์นี้นับว่าพระเจ้าปราสาททองทรงสร้างไว้แต่เดิม

ส่วนสิ่งที่เป็นสังหาริมทรัพย์ซึ่งได้รับพระราชทานไว้สำหรับวัด
คือ

ธรรมาส่นลายทอง ในงานถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕

พระไตรปิฎกฉบับพิมพ์ในรัชกาลที่ ๕ พร้อมทั้งตู้ ๑ ชุด

ธรรมาส่นปาติโมกข์ในงานพระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าสุทธาทิพยรัตน์ กรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์ ๑ ธรรมาส่น

ตู้เทียนในงานพระราชทานเพลิงพระศพสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามลีนนพการา กรมขุนศรีสัชนาลัยสุรกัญญา ๑ ตู้

ประวัติเจ้าอาวาส

เจ้าอาวาสผู้ครองวัด เริ่มแต่สร้างวัดแล้วจนตลอดสมัยกรุงศรีอยุธยา และต่อมาถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๓ ไม่ปรากฏว่ามีกิริยา เพิ่งมาปรากฏนามเจ้าอาวาสเมื่อในรัชกาลที่ ๔ คือ

รูปที่ ๑ พระครูธรรมทิวากร (มี)

พระครูธรรมทิวากร (มี) ชาตินิยมอยู่บ้านเลน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา บิดาชื่อนี้เมือง มารดาชื่อนทองดี ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรสมณศักดิ์เป็นพระครู เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๖ ครองวัดอยู่ ๑ ปีแล้วมรณภาพ

รูปที่ ๒ พระวินัยธร (กล่ำ)

พระวินัยธร (กล่ำ) ชาตินิยมอยู่บ้านเลน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา บิดาชื่อนี้โค มารดาชื่อนทองคำ เดิมอุปสมบทอยู่วัดศาลาปูน อำเภพระนครศรีอยุธยา ย้ายมาเป็นผู้รั้งเจ้าอาวาส ภายหลังถูกถอด

รูปที่ ๓ พระครูธรรมทิวากร (ไห้)

พระครูธรรมทิวากร (ไห้) เกิดปีเถาะ พ.ศ. ๒๓๗๓ ชาตินิยมอยู่บ้านเลน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา บิดาชื่อนี้อง มารดาชื่อนรัก ต่อมาได้เปลี่ยนสัญญาบัตร เป็นพระครูถาวรสมณศักดิ์ ครองวัดอยู่ ๓๓ ปี มรณภาพเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๑

รูปที่ ๔ พระครูธรรมทิวากร (เปรม)

พระครูธรรมทิวากร (เปรม) ชาตินามิอยู่บ้านสวัสดิ์ อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา บิดาชื่อนรอต มารดาชื่อนอ่วม เกิดปีระการ ร.ศ. ๘๐ พ.ศ. ๒๔๐๔ อุปสมบทที่วัดชนอนเหนือ อำเภอบางปะอิน เมื่อปีมะเมีย ร.ศ. ๑๐๐ พ.ศ. ๒๔๒๕ เจ้าอธิการตั้งเป็นอุปัชฌายะ พระครูสุทธาจารย์วัตร (แจ้ง) กับพระเพ็ชรเป็นคู่กรรมวาจาจารย์ อุปสมบทแล้วอยู่วัดชนอนเหนือ ๒ พรรษา วัดหันตรา อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๑ พรรษา แล้วย้ายมาอยู่วัดนากลาง เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ศึกษาพระปริยัติธรรมกับพระอาจารย์คง ภายหลังอาพาธ จึงย้ายไปรักษาตัวอยู่ที่วัดชุมแสง อำเภอกำแพง ๓ พรรษา ศึกษาวิปัสสนาธุระกับพระอาจารย์มั่งและพระอาจารย์ฟุ้ง แล้วกลับมาอยู่วัดชนอนเหนือตามเดิม ถึง พ.ศ. ๒๔๔๑ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรสมณศักดิ์เป็นพระครูธรรมทิวากร เจ้าอาวาสวัดชุมพลนิกายาราม มรณภาพเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๒

รูปที่ ๕ พระครูธรรมทิวากร (ปั่น)

พระครูธรรมทิวากร (ปั่น) ชาตินามิอยู่บ้านเลน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เกิดวันอังคาร เดือน ๔ ปีชวด พ.ศ. ๒๓๙๔ บิดาชื่อนสิน มารดาชื่อนุ่น นามสกุลนาครน เมื่ออายุ ๑๔ ปีได้ศึกษาพระปริยัติธรรมอยู่ในสำนักพระปิฎกโกศล (อ่วม) วัดราชบูรณะ กรุงเทพมหานคร จนอายุได้ ๒๒ ปีจึงอุปสมบทที่วัดกำแพง อำเภอบางปะอิน พระ

ศาลาการเปรียญ

หอรบั้ง

ปิฎกโกศล (อ่วม) เป็นอุปัชฌายะ พระอธิการกำกับพระอาจารย์สอนเป็นคู่
กรรมวาจาจารย์ อุปสมบทแล้วมาอยู่ในสำนักพระปิฎกโกศล (อ่วม) ตามเดิม
ภายหลังได้เป็นพระสมุห์และพระปลัดฐานาของพระปิฎกโกศล (อ่วม) ได้
เข้าแปลพระปริยัติธรรมในสนามหลวงวัดพระศรีรัตนศาสดารามครั้งหนึ่ง
สอบได้ ๑ ประโยค ถึงพรรษาที่ ๑๘ ได้ลาสิกขามาครองเรือนอยู่ ๑๐ ปี
พออายุครบ ๕๐ ปีจึงอุปสมบทอีก ครั้นหลังนี้พระครูสุทธาจารย์วัตร (แจ้)
วัดখনอนให้อำเภอบางปะอินเป็นอุปัชฌายะ พระครูรัตนภิรมย์ (นามเดิมไม่
ปรากฏ) วัดเกาะเกิด เป็นพระกรรมวาจาจารย์ อุปสมบทแล้วอยู่วัดกำแพง
อำเภอบางปะอิน ๑๐ พรรษา ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรสมณศักดิ์
เป็นพระครูวาสุสมานคุณ ครั้นถึงวันที่ ๓๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๕ ทรง
พระกรุณาโปรดให้เป็นเจ้าอาวาสวัดวิเวกวาสุพัค ภายหลังโปรดให้ย้ายมา
เป็นเจ้าอาวาสวัดชุมพลนิกายาราม เมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๔
ถึง พ.ศ. ๒๔๖๗ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเปลี่ยนราชทินนามเป็นพระ
ครูธรรมทิวากร มรณภาพเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓ .

รูปที่ ๖ พระครูธรรมทิวากร (สวัสดิ์)

พระครูธรรมทิวากร (สวัสดิ์) ชาตินิยมอยู่บ้านหว้า อำเภอบาง
ปะอิน เกิดวันเสาร์ ขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๖ ปีเถาะ ตรงกับวันที่ ๙
พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๕ บิดาชื่อกง มารดาชื่อปลั่ง นามสกุลจุฬาร
เมื่ออายุยังเยาว์ได้ศึกษาอักษรสมัยอยู่ในสำนักพระอุปัชฌายะรูป วัดখনอน
ได้แล้วไปอยู่กับพระสมุห์เทศวัดนิเวศน์ธรรมประวัติ อำเภอบางปะอิน

ศึกษาหนังสือไทยอยู่โรงเรียนหลวงจบประถมศึกษาเมื่ออายุ ๙ ปี ได้ย้ายไปศึกษาภาษาบาลีอยู่ในสำนักพระอาจารย์ปุย วัดสระเกศ กรุงเทพมหานคร อายุ ๑๕ ปี บรรพชาเป็นสามเณร แล้วย้ายไปอยู่ในสำนักพระปลัดเทียม วัดเทพธิดา กรุงเทพมหานคร แต่ไปศึกษาธรรมวินัยที่สำนักวัดสุทัศน์เทพวราราม กรุงเทพมหานคร สอบนักธรรมตรีได้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๔ อายุครบ ๒๐ ปีจึงอุปสมบทที่วัดบ้านหว้า อำเภอบางปะอิน เมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๔ พระครูธรรมทิวากร (ปั่น) วัดชุมพลนิกายาราม เป็นอุปัชฌาย์ เจ้าอธิการเชยวัดขนอนเหนือกับพระอธิการพยอมวัดบ้านหว้าเป็นคู่กรรมวาจาจารย์ แล้วกลับไปศึกษาพระปริยัติธรรมอยู่ในสำนักวัดเทพธิดาตามเดิม ถึง พ.ศ. ๒๔๖๘ สอบไล่ได้เป็นเปรียญ ๓ ประโยค พ.ศ. ๒๔๖๙ ย้ายไปอยู่วัดชุมพลนิกายารามได้เป็นผู้จัดการศึกษาธรรมวินัยในแขวงบางปะอิน พ.ศ. ๒๔๗๑ เป็นเจ้าคณะหมวดขนอน พ.ศ. ๒๔๗๓ เป็นผู้รั้งตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดชุมพลนิกายาราม พ.ศ. ๒๔๗๔ เป็นผู้รั้งตำแหน่งเจ้าคณะแขวงบางปะอิน พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นเจ้าคณะแขวงและเป็นอุปัชฌาย์ ถึงวันที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๖ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรสมณศักดิ์เป็นพระครูธรรมทิวากร ตำแหน่งเจ้าอาวาส ต่อมาได้ลาสิกขาบทเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๒

รูปที่ ๗ พระญาณไตรโลก (อุ่ม อารทฺธวิริโย)

พระญาณไตรโลก (อุ่ม อารทฺธวิริโย) ชาตินิยมอยู่ตำบลบางว่า อำเภอมือง จังหวัดนนทบุรี เปรียญ ๖ ประโยค สำนักวัดมหาธาตุ

กุฏิพระครูปิยธรรมโมสิต เจ้าอาวาส

กุฏิพระครูไพโรจน์โพธิวัฒน์ ผู้ช่วยเจ้าอาวาส

กรุงเทพมหานคร ได้ย้ายมาเป็นผู้ครองวัดชุมพลนิกายาราม ในวันที่ ๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๒ และได้เลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระครูธรรมทีวาร เมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๒ (สมัยนั้นขึ้นปีใหม่วันที่ ๑ เมษายน) ต่อมาได้เลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระญาณไตรโลก พระราชาคณะตำแหน่งสามัญ เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๙๐ ได้ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าคณะอำเภอบางปะอิน และหัวหน้าคณะวินัยธรภาค ๒ เขต ๑

เจ้าอาวาสปัจจุบัน พระครูปิยธรรมโมสิต (จำปี ฐิตวิหโข)

พระครูปิยธรรมโมสิต นามเดิมจำปี นามสกุล ปูนกลั่น ชาติภูมิอยู่จังหวัดนนทบุรี เกิดวันที่ ๑๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๒ ตรงกับวันพุธขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๔ ปีมะแม บวชเป็นสามเณรเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๖ ที่วัดมหาธาตุ อุปสมบทที่วัดชุมพลนิกายาราม อำเภอบางปะอิน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๓ สอบได้นักธรรมเอกเปรียญ ๓ ประโยค เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔ ไปเป็นเจ้าอาวาสวัดบ้านสร้าง อำเภอบางปะอิน ครั้น พ.ศ. ๒๕๑๖ ย้ายมาเป็นเจ้าอาวาสวัดชุมพลนิกายาราม และเป็นเจ้าคณะอำเภอบางปะอิน ได้รับสมณศักดิ์เป็นพระครูปิยธรรมโมสิต เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐

โรงเรียนในวัด

๑. โรงเรียนนักระรม เรียนที่ศาลาการเปรียญ เป็นที่เรียนของพระนวกวัดชุมพลนิกายาราม มีทั้งหมด ๑๗ รูป

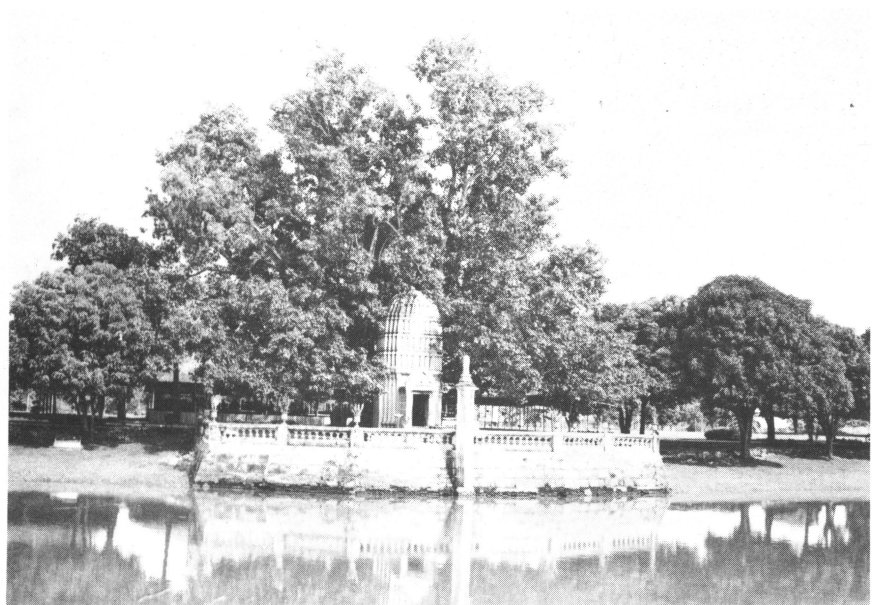
๒. โรงเรียนวัดชุมพลนิกายาราม เป็นโรงเรียนในสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด อาศัยเนื้อที่ในบริเวณวัด มีชั้นเรียนตั้งแต่ชั้นเด็กเล็กถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ มีนักเรียนทั้งหมด ๙๙๐ คน ครู ๓๙ คน นายณรงค์ สิวัมมะ เป็นครูใหญ่

จำนวนพระภิกษุ สามเณร

มีพระภิกษุ ๒๗ รูป สามเณร ๑ รูป

กุฏิพระสงฆ์ในเขตสังฆวาส

เหมมณเฑียรเทวราช (ศาลพระเจ้าปราสาททอง) ในบริเวณพระราชวังบางปะอิน

บรรณานุกรม

การประปานครหลวง พระกฐินพระราชทานการประปานครหลวง ปี
๒๕๒๒ ณ วัดชุมพลนิกายาราม กรุงเทพฯ : บริษัทเวลโก จำกัด,

๒๕๒๒

จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. ชุมนุมพระบรมราชาธิบาย
ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พิมพ์ในงานฉ
ปนกิจศพ พันตรีหม่อมเจ้าไตรทิพเทพสุต เทวกุล วัดเทพศิรินทรา
วาส ๙ ตุลาคม ๒๕๐๕) พระนคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย,
๒๕๐๕

ชิน อยู่ดี โบราณวัตถุสถานทั่วพระราชอาณาจักร (พล จอมพล ป.
พิบูลสงคราม ให้พิมพ์ในงานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ) พระนคร:
ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวิพร, ๒๕๐๐

ตำราฐานภาพ, สมเด็จพระ กรมพระยา ตำนานเรื่องสถานที่ต่างๆ ซึ่ง
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้าง พระนคร :
โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๖๔

ตำราฐานภาพ, สมเด็จพระ กรมพระยา เที้ยวตามทางรถไฟ (พิมพ์
แจกในงานฉาปนกิจศพ นางแพ สุขสุภา และ นายสมนึก สุขสุภา
วัดไตรมิตรวิทยาราม ๑๔ มิถุนายน ๒๔๘๔) พระนคร : โรงพิมพ์
ออมสิน, ๒๔๘๔

เทคโนโลยีพระจอมเกล้า, สถาบัน ที่ระลึกกฐินพระราชทานสถาบัน
เทคโนโลยีพระจอมเกล้า ณ วัดชุมพลนิกายาราม นนทบุรี :
โรงพิมพ์สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า พระนครเหนือ, ๒๕๒๑

น. ณ ปากน้ำ **หาเดือนกลางชากอัฐิปูนที่อยู่ชยา** พระนคร : ศึกษิต

สยาม, ๒๕๑๐

นริศรานุวัดติวงศ์ และ ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้า กรมพระยา **สาสน์-**

สมเด็จพระเจ้า ๑๕ พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๕

นริศรานุวัดติวงศ์ และ ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้า กรมพระยา **สาสน์-**

สมเด็จพระเจ้า ๒๓ พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา ๒๕๐๕

พระพิพิธวรรณการ รวบรวมโดยรับสั่งสมเด็จพระสังฆราชเจ้า **แถลง**

การณ์คณะสงฆ์ เล่ม ๒๑ พ.ศ. ๒๔๗๖ พระนคร : โรงเรียน

ช่างพิมพ์วัดสังเวช, ๒๔๗๖

ศิลปากร, กรม. **ประชุมพงสาวดาร ภาคที่ ๒๕ และยุทธศาสตร์-ภูมิ**

รัฐศาสตร์ (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

พลเรือโท ทองรอด เมฆสุภา วัดเทพศิรินทราวาส ๓๐ เมษายน

๒๕๒๒) กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๒๒

ศิลปากร, กรม. **ประชุมพงสาวดาร ภาคที่ ๖๕** พิมพ์เป็นอนุสรณ์ใน

งานฌาปนกิจศพ พันเอก นพ กิตติปริวัตร วัดโสมนัสวิหาร ๑๒

ธันวาคม ๒๕๐๖

สุนทร เรื่องจันทร์, ร.ต. **ประวัติวัดชุมพลนิกายาราม เกาะบางปะอิน**

พระนคร : โรงพิมพ์อักษรนิติ, ๒๔๙๑

ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๒ ลงวันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘ หน้า ๓๖๗/๙-

